

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA

VOL. XXV, 47

SECTIO D

1970

Katedra i Zakład Histologii i Embriologii. Wydział Lekarski. Akademia Medyczna w Lublinie
Kierownik: prof. dr med. Stanisław Grzycki

Katedra i Zakład Botaniki Farmaceutycznej. Wydział Farmaceutyczny.
Akademia Medyczna w Lublinie

Kierownik: doc. dr n. przyr. Tadeusz Szywał

Stanisław GRZYCKI i Kazimiera GRZYCKA

Rośliny lecznicze i ziołolecznictwo u K. Pliniusza Starszego w I wieku

Лекарственные растения и лечение лекарственными травами у К. Плиния Старшего в I в. н.э.

Medicinal Plants and Phytotherapy in Pliny the Elder in the First Century

K. Pliniusz Starszy (23—79 n.e.) w księgach od XX do XXVII *Historii Naturalnej* zajmuje się botaniką użytkową i to przede wszystkim roślinami leczniczymi i ziołolecznictwem, a w I księdze pt. *C. Plinii Secundi Historiarum Mundi Elenchos. C. Plinii Secundi Naturalis Historiae, Liber I* w przekładzie J. Łukaszevicza z wyd. J. Harduina (1) przedstawia nawet w rejestrze podział leków na: *Libro XX. continentur medicinae ex his quae seruntur in hortis* (zawiera lekarstwa z tych roślin, które się po ogrodach sieją), *Libro XXIII. continentur medicinae ex arboribus cultis* (lekarstwa z drzew hodowanych), *Libro XXIV. continentur medicinae ex arboribus silvestribus* (lekarstwa z drzew leśnych), *Libro XXV. continentur naturae herbarum sponte nascentium et auctoritas* (właściwości sławnych roślin samorodnych), *Libro XXVI. continentur reliquae ex herbis per genera morborum medicinae* (pozostałe lekarstwa z roślin według rodzajów chorób), *Libro XXVII. continentur reliqua genera herbarum et medicinae* (pozostałe rodzaje roślin i lekarstwa) i częściowo także w księgach XXI i XXII (*Libro XXI. continentur naturae florum et coronamentorum, Libro XXII continentur auctoritas herbarum et frugum*). W księgach tych, jak sam Pliniusz podaje, przedstawionych jest ponad 9000 lekarstw, historii i obserwacji (*Medicinae, et historiae, et observationes*), które zebrał z licznych dzieł autorów krajowych, zagranicznych i lekarzy. Wśród krajowych (*ex auctoribus*) dla ksiąg XX do XXVII najczęściej powtarzają się nazwiska Sekstiusza

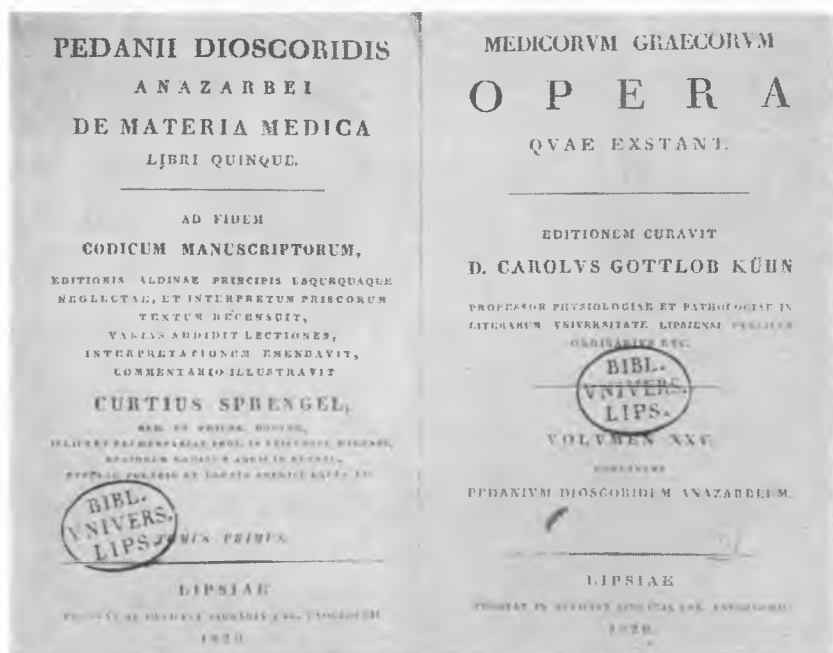
Nigra, Juliusza Basso i Korneliusza Celsa, wśród zagranicznych (*externis*) nazwiska Teofrasta, Menandera i Demokryta, a z lekarzy (*medicis*) powołuje się na Ksenokratesa, Asklepiadesa, Hippokratesa i wielu innych nieznanych ze względu na brak jakichkolwiek źródeł. Wydaje się jednak, że specyfika przedstawianego przez K. Pliniusza przedmiotu wymagała od niego przekazania przede wszystkim wiadomości z podstawowych dzieł znanych w ówczesnych czasach, a zajmujących się systematyką roślin i farmakologią leków sporządzanych z roślin, a więc z dzieł Teofrasta z Eresos na wyspie Lesbos (ok. 392—285 p.n.e.) pt. *Peri tes ton phytou historias* (w 9 księgach) i *Peri phytikon aition* (w 6 księgach) (historia i fizjologia roślin), Nikandera (ok. 150 p.n.e.) pt. *Theriaka kai aleksipharmaka*, następnie z dzieła Sekstiusza Nigra pt. *Peri hyles* (o materii) oraz z Ksenokratesa z Afrodisias pt. *Peri ton phytou ophelias* (o korzyściach czerpanych z roślin). Pliniusz wzmiankuje także o innych źródłach np. w księdze XXV/4 pisząc:

[...] *Praeter hos Graeci auctores medicinae prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Cratevas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil paene aliud, quam rei difficultas, intelligatur. Pinxere namque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verum et pictura fallax est, et coloribus tam numerosis, praesertim in aemulatione naturae, multum degenerat transcribentium sors varia. Praeterea parum est singulas earum aetates pingi, cum quadripartitis varietatibus anni faciem mutant.*

[...] Prócz tych pisali o medycynie autorowie greccy, których w swoim miejscu wymieniłem. Do tych należą Kratewas, Dyonizyusz i Metrodorus, piszący bardzo pięknie, ale z pism ich nic więcej prawie, prócz trudności rzeczy poznać nie można. Wymalowali oni bowiem wizerunki roślin i pod nimi skutki podpisali. Ale i malowidło przy tak licznych kolorach jest zawodzące i rysownicy naśladowując naturę oddają obrazy z rozmaitem szczęściem, tak, iż częstokroć ich rysunek różni się od oryginału. Prócz tego, niedość jest rośliny w pewnym ich wieku odmalować, albowiem w każdej z czterech pór roku odmieniają one postać (w przekładzie J. Łukasze-wicz a, 1).

Wymienia się również współczesnego K. Pliniuszowi Dioskuridesa Pedanium z Anazarbos w Cylicji (ok. 50 roku n.e.) i jego dzieło w 5 księgach pt. *Peri hyles jatrikes* (*De materia medica*), które w odróżnieniu od *Naturalis Historiae* nie jest dziełem encyklopedycznym, ale zdecydowanie farmakologią i farmakodynamiką, w której: [...] *praecipimus de aromatibus, unguentis, oleis, arboribus, carum fructibus lacrimisque: dein de animalibus, cerealibus, oleribus et acrimonia praeditis herbis. Iam in hoc tertio de radicibus, succis, herbis et seminibus, tum nostrae naturae familiaribus, tum etiam medicamentosis pergemus* (Diosc. Lib. III. wydanie grecko-łacińskie C. Sprengel, Lipsk 1829).

W dziele swym Dioskurides powołuje się także na botaników i medyków, przy czym jednocześnie krytycznie omawia wartość ich dzieł pisząc: [...] *Cratevas autem herbarius ac Andreas medicus, qui quidem accuratius ceteris in hac disciplina existimantur esse versati, radices multas utilissimae herbasque quasdam non satis designatas reliquerunt.*

Verumtamen priscis testimonium impertiendum, pauca, quae tradiderint, studiose elaborasse: at recentioribus, quorum in numero Bassus Tylaeus, Niceratus ac Petronius, Niger et Diodotus, Asclepiadei omnes, haud quaquam assentiendum. Hi enim omnibus familiarem ac cognitam materiem quadantenus accurata descriptione dignati sunt, medicamentorum vero facultates et examina cursim tradiderunt, efficacia eorum minime ad experientiae normam examinata, sed, inania in caussis exponendis verba proferentes, ad molecularum differentiae quodvis (medicamentum) evexerunt, alia insuper cum aliis commutantes. Siquidem Niger, qui in iis eximius censetur, euphorbium esse chamelaeae succum in Italia genitae asserit, idem statuens androsaemum ac hypericum, aloën autem fossilem in Judaea nasci. Alia plurima his similia manifesto contra veritatem profert: quae quidem argumento sunt, ea non oculata fide sed narratione falsis auditionibus cognovisse (Diosc. Lib. I. Praefatio, wyd. grecko-łacińskie C. Sprengel, Lipsk 1829). W Haesera Historia

Medycyny (1876) w § 79 autor podaje, że „Wszystkie (te) prace farmakologiczne o wiele są niższe od wielkiego dzieła Pedaniusza (lub Pedaciusza) Dyoskorydesa z Anazarby w Cylicyi, który był współczesnym lecz bardziej w wieku posuniętym, a może nawet poprzednikiem Pliniusza Starszego. Okazuje się to szczególnie z wielu ustępów Pliniusza, które widocznie są wzięte z Dyoskorydesa. W jednym z nich sam Pliniusz mówi: *Haec est sententia eorum, qui nuperrime scripsere*. Zdaje się, iż Dyoskorydes nabył większą część swych wiadomości botaniczno-farmakologicznych w wyprawach wojennych, w których brał udział jako lekarz” (8, 9).

ΠΕΔΑΝΙΟΥ ΔΙΟΣΚΟΡΙΔΟΥ ΑΝΑΖΑΡΒΕΩΣ
ΠΕΡΙ ΥΛΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

Π Ρ Ο Ο Ι Μ Ι Ο Ν.

Πολλῶν οὐ μόνον ἀρχαίων ἀλλὰ καὶ νέων συνταξαμένων
περὶ τῆς τῶν φαρμάκων σκευασίας τε καὶ δυνάμειος καὶ δο-
κιμασίας, φίλτατε Ἄρχιε, πειράσομαι σοὶ παραστήσαι, μὴ

CODD. C. Constantinopolitanus.

N. Neapolitanus.

X. n. XVI. Biblioth. Imperial. Vindob.

P. Parisini, quos Goupylus citat.

Lacun. Cod. Lacun. optimus.

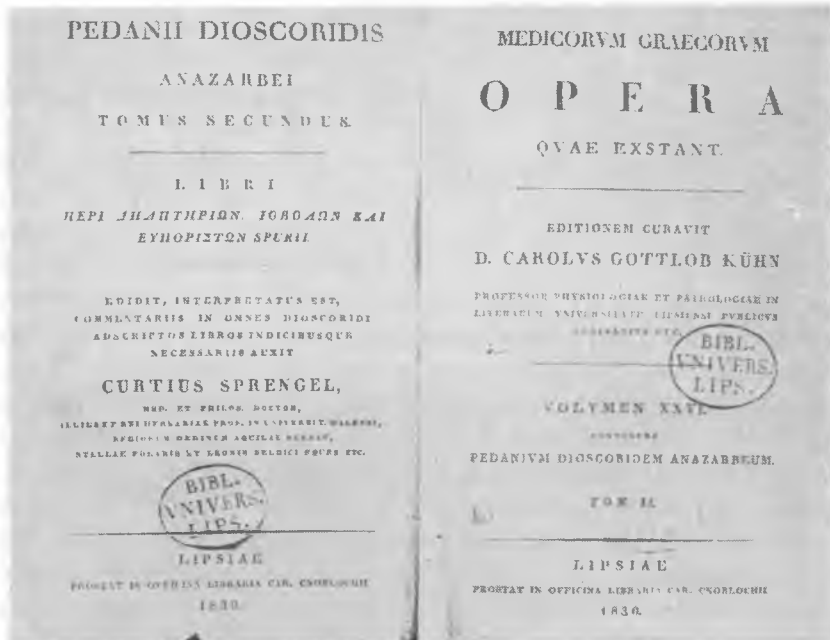
ED. Ald. princeps Venet. 1499 fol. praestans, quam nemo con-
sultit.

PEDANII DIOSCORIDIS ANAZARBEI
DE MATERIA MEDICA
LIBER I.

P R A E F A T I O.

Quoniam, Aere carissime, multi non solum veteres
sed et recentiores de medicamentorum praeparatione iuxta
ac vi et examine conscripserunt, probare tibi conabor, me

Na duże trudności natrafia się niejednokrotnie w uzgodnieniu nazewnictwa botanicznego Teofrasta, Dioskuridesa i Pliniusza. Nie jest bowiem pewne, jak nadmienia J. André (6), czy Grecy i Łatyńcy używali tych samych nazw dla roślin, którym medycy greccy nadawali inne nazwy łatynizując greckie lub adaptując greckie. Nazewnictwo botaniczne K. Pliniusza zatem posiada terminy albo nigdy nie używane u Łatyńczyków, albo tylko łatynizowane greckie, względnie używane przez magów lub wieśniaków. Można się było bowiem przekonać, że prawie wszystkie nazwy roślin używane przez K. Pliniusza Starszego są takie same lub prawie takie same jakie znajdujemy przede wszystkim u Dioskuridesa, jak np. *Asplenium* = *Asplenon*, *Adiantum* = *Adianton*, *Asphodelus* = *Asphodelos*, *Blitum* = *Bleton*, *Tithymallus* = *Tithymalos*, *Asarum* = *Asaron*, *Narcissus* = *Narkissos*, *Xiphium* = *Ksiphion*, *Iris* = *Iris*, *Asparagus* = *Asparagos* i inne. Są także u Pliniusza rośliny, których nazwy łacińskie zachowały się do dnia dzisiejszego, jak np. *Veratrum*, *Sonchus*, *Onopordon*, *Hippophaestum*, *Artemisia*, *Acorus*, *Lolium*, *Phalaris*, *Tussilago*, *Inula* i inne. Zagadnieniem nazewnictwa botanicznego zajmowali się filologowie i botanicy (12, 22), a ostatnio *Lexique des termes de botanique en latin* napisany przez J. André (6), w którym zrozumiała jest duża ilość roślin niezidentyfikowanych, tym bardziej, że np. u Pliniusza spotyka się opisy tylko nielicznych roślin i to mało dokładne. Dla przykładu należy wymienić kilka (przekład J. Łukasze-wicza): H. N. Lib. XXV/37. *Nymphaea* („rośnie w wodzie, ma liście wielkie leżące na powierzchni wody i drugie z korzenia wychodzące, kwiat jej podobny jest do lillii, a gdy okwitnie do główki maku, łodyga jest delikatną, zrzuca się w jesieni”). H. N. Lib. XXV/L. 39. *Chelidonium* („Dwa są jego gatunki. Większy ma krzewistą łodygę, liście jak dziki pasternak ale nieco większe, jest na dwa łokcie wysoki. Kolor jego jest białawy, kwiat żółty. Mniejszy ma liście jak bluszcz, ale okrągłejsze i mniej białe. Sok jest na kształt szafranowego gryzący, nasienie jak maku”), H. N. Lib. XXV/LXVII. 12. *Cyclaminum* („Liście ma mniejsze od bluszczowych, ciemniejsze i delikatniejsze, bez kątów, białe nakrapiane. Łodyga jest cienka wydrążona, kwiat ma purpurowy, a korzeń tak szeroki, iż może za rzepę rapus uchodzić, kora jest czarna”) i H. N. Lib. XXV/CIX. 4. *Ranunculus* („Cztery są jej gatunki. Jeden ma tłustsze niż kolendra liście podobne co do szerokości ślazowym koloru bladoniebieskiego, łodygę ma białą, delikatną, korzeń biały. Rośnie przy mokrych i cienistych ścieżkach. Drugi gatunek ma więcej liści, więcej nacięć w liściach i wysokie łodygi. Trzeci gatunek jest najmniejszy, ma zapach tęgi, kwiat złotego koloru. Czwarty gatunek podobny jest temu, ma kwiat koloru żółtego”).

Po przeanalizowaniu sporządzonego przez nas wykazu roślin wymienionych w księgach XX do XXVII i po rozpoznaniu ich na podstawie Pedanii Dioscoridis Anazarbei *De Materia Medica* (1829) (3, 4, 5), następnie leksykonu J. André (J. A.) (6), słowników etymologicznych Kanngiessera (12) i Kreinera (22) oraz słowników greckiego (13) i łacińskiego (14) uwzględniających nazwy spotykane u Teofrasta, Dioskuridesa i Pliniusza, a także na podstawie monografii Hegiego (10) i Madausa (11) opracowaliśmy tylko rośliny krajowe nadal stosowane w lecznictwie, jak również gatunki, które obecnie tego zastosowania nie posiadają. Układ systematyczny oparto o pracę Rośliny Polskie Szafera, Kulczyńskiego i Pawłowskiego (1969) (15), rośliny lecznicze natomiast i farmakopealne podano na podstawie prac Motyki i Panycza (1936) (16), Farmakopei Polskiej IV (1965) (19), Zielińskiej (1957) (18) i Nowińskiego (1959) (17).

ZESTAWIENIE ROŚLIN

POLYPODIACEAE

Lingulaca (Plin. H. N. XXV/84, 133) (Diosc. Lib. III. cap. CXI. Phyllitis).

Słów. Łac.: *lingulaca* (języcznik zwyczajny), *Scolopendrium vulgare* L.

J. A.: *Scolopendrium vulgare* Sm. syn. *lingulaca*, *antiesiligator*, *anuci*, *buglossos*, *consolida*, *phyllitis*, *lingua herba* i inne.

S z a f e r: *Phyllitis scolopendrium* (L) Newm. (*Scolopendrium vulgare* Sm.). Obecnie nie stosowana w lecznictwie.

A s p l e n u m (Plin. H. N. XXVII/17, syn. hemonion) (Diosc. Lib. III. cap. CXLI. Asplenon).

Słow. Lac.: asplenos (rodzaj paproci), *Ceterach officinarum* Willd.

J. A.: asplenos, asplenon, asplenion, *Ceterach officinale* Willd., syn. hemionion, herba splenis.

S z a f e r: *Ceterach officinarum* Lam. et DC (*Asplenium ceterach* L.). Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

A d i a n t u m (Plin. H. N. XXII/30, syn. callitrichon, polytrichon, saxifragum, callitriche, callithrix XXVI/55, XXV/132) (Diosc. Lib. IV. cap. CXXXIV. Adianton).

Słow. Lac.: adianton, adiantos, (skalna ruta) *Adiantum capillus Veneris* L.

Słow. Grec.: adiantos, adianton (nazwa rośliny), *Adiantum capillus Veneris*, Theophr.

J. A.: *Adiantum capillus Veneris* L., *Asplenium Adiantum nigrum* L., syn. asplenos, callitrichon, capillaris, cincinnalis, coriandrum, hippomanes, trichomanes i inne.

S z a f e r: *Asplenium adiantum-nigrum* L. Rośl. lecznicza.

P o l y p o d i o n (Plin. H. N. XXVI/37, 75) (Diosc. Lib. IV. cap. CLXXXV. Polypodium).

Słow. Grec.: polypodium (paprotka zwyczajna), *Polypodium vulgare*, Theophr.

J. A.: polypodium, pulipodius, syn. filicula.

S z a f e r: *Polypodium vulgare* L. Rośl. lecznicza.

EQUISETACEAE

E q u i s e t u m (Plin. H. N. XXVI/83, syn. hippuris, ephedron, anabasis) (Diosc. Lib. IV. cap. XLVI. Hippuris).

Słow. Lac.: equisaetum (skrzyp), *Equisetum* L.

Słow. Grec.: hippuris (koński ogon), anabasis (gatunek skrzypu).

J. A.: *Equisetum silvaticum* L., *pratense* Ehr., *arvense* L., *palustre* L., syn. hippuris, caballina.

S z a f e r: *Equisetum arvense* L., Rośl. lecznicza. F. P. IV.

E p h e d r a (Plin. H. N. XXVI/20, 36) (Diosc. Lib. IV. cap. XLVI. Hippuris, anabasis, charadranon, ephedran).

Słow. Grec.: ephedros (skrzyp), *Equisetum*, Plin.

J. A.: ephedron, ephedra, ephedranon, syn. hippuris, anabasis.

Nie zidentyfikowane, prawdopodobnie *Equisetum* L.

CUPRESSACEAE

Juniperus (Plin. H. N. XXIV/36) (Diosc. Lib. I. cap. CIII. Arkeutos).

Słow. Lac.: iuniperus, iunipirus (jałowiec), *Iuniperus oxycedrus* L., *Iuniperus communis* L. (jałowiec pospolity).

J. A.: *Juniperus*, *Juniperus oxycedrus* L., syn. catanus, oxycedrus i inne.

Szafer: *Juniperus communis* L. Rośl. lecznicza.

Sabina (Plin. H. N. XXIV/61, syn. savina, cupressus, brathy) (Diosc. Lib. I. cap. CIV. Brathy).

Słow. Lac.: *Cupressus Cretica* (jałowiec sawina), *Juniperus Sabina* L.

J. A.: *J. foetidissima* L., *Juniperus Sabina* L., syn. acatachyros, boratos, brathy i inne.

Szafer: *Juniperus Sabina* L. Rośl. lecznicza.

FAGACEAE

Fagus (Plin. H. N. XXIV/9) (Diosc. Lib. I. cap. CXLIV. Phegos).

Słow. Lac.: fagus (buk zwyczajny). *Fagus silvatica* L.

J. A.: *Fagus silvatica* L., syn. faginus, fagum.

Szafer: *Fagus silvatica* L. Rośl. lecznicza.

CANNABACEAE

Cannabis (Plin. H. N. XX/97) (Diosc. Lib. III. cap. CLXV. Kannabis hemeru, cap. CLXVI. Kannabis agria).

Słow. Lac.: cannabis (konopie).

Słow. Grec. Kannabis (konopie).

Szafer: *Cannabis sativa* L. Rośl. lecznicza.

URTICACEAE

Urtica (Plin. H. N. XXII/15) (Diosc. Lib. IV. cap. XCII. Akalyphe).

Słow. Grec.: akaliphes, akalephe (pokrzywa).

J. A.: *Urtica dioica* = acalephe, cnidion, U. Alexandrina (XXII/36), U. autumnalis (XXII/38), U. canina, U. urens L. (XXI/92), U. femina (XXI/92) i inne.

Szafer: *Urtica dioica* L., *Urtica urens* L. Rośl. lecznicze.

Helxine (Plin. H. N. XXII/19, syn. perdicium, sideritin, parthium) (Diosc. Lib. IV. cap. XXXIX. Helksine).

Słow. Lac.: helxine (parietaria lekarska), *Parietaria officinalis* L.

J. A.: helcine, elsine i inne.

Szafer: *Parietaria officinalis* L. Rośl. lecznicza.

POLYGONACEAE

Lapathum sativum (Plin. H. N. XX/86, syn. rumex, lapathum cantherinum) (Diosc. Lib. II. cap. CXL. Lapathon, oxylapathon).

Słow. Łac.: lapathum (szczaw żółty), *Rumex patientia* L.

Słow. Grec.: lapathon (gat. szczawiu), *Rumex patientia*, Theophr.

J. A.: lapathum = rumex.

Szafer: *Rumex patientia* L. Obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Piperitis (Plin. H. N. XX/66) (Diosc. Lib. II. cap. CXC. Hydropeperi).

Słow. Grec.: hydropeperi (rdest ostrogorzki), *Polygonum hydropiper* L. Gal.

J. A.: *Polygonum hydropiper* L., syn. erba pepe, siliquastrum.

Szafer: *Polygonum hydropiper* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

CHENOPODIACEAE

Atriplex (Plin. H. N. XX/83) (Diosc. Lib. II. cap. CXLV. Atraphaksis).

Słow. Łac.: *Atriplex hortensis* L. (lebioda).

Słow. Grec.: atraphaxys (łoboda gwiazdowata), *Atriplex rosea*, Gal.

J. A.: atraphaksys, *Atriplex hortensis* L., syn. chrysolago, chrysolachanum i inne.

Szafer: *Atriplex hortense* L. Rośl. lecznicza.

AMARANTHACEAE

Blitum (Plin. H. N. XX/93) (Diosc. Lib. II. cap. CXLIII. Bleton).

Słow. Łac.: blitum (szarłat), *Amaranthus blitum* L.

Słow. Grec.: bliton, bleton (szarłat), *Amaranthus blitum*, Theophr.

J. A.: *Amaranthus Blitum* L., syn. holus atrum, blitum nigrum, beta nigra i inne.

Szafer: *Amaranthus silvester* Desf. (Hegi: = *Amaranthus Blitum* L.). Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

PORTULACACEAE

Porcillaca (Plin. H. N. XX/81, syn. peplis) (Diosc. Lib. IV. cap. CLXVI. Peplis).

J. A.: porcillaca, portulaca, peplis, porcillaca sativa.

Szafer: *Portulaca sativa* Haw. Obecnie nie stosowana w lecznictwie.

CARYOPHYLLACEAE

Radicula (Plin. H. N. XXIV/58, syn. struthion) (Diosc. Lib. II. cap. CXCII. Struthion, kerdon).

Słow. Lac.: struthium, radix lanaria.

Słow. Grec.: stroutheion, strouthion (mydlnica lekarska), *Saponaria officinalis*, Theophr.

J. A.: saponaria.

Sz a f e r: *Saponaria officinalis* L. Rośl. lecznicza.

EUPHORBIACEAE

Linodostis (Plin. H. N. XXV/18, syn. mercurialis annua, parthenion, hermupoa) (Diosc. Lib. IV. cap. CLXXXVIII. Linodostis).

Słow. Lac.: linodostis (szczyr roczny), *Mercurialis annua* L.

Słow. Grec.: linodostis (szczyr), *Mercurialis annua*.

J. A.: syn. mercurialis (*Mercurialis perennis* L), Hermu poa, parthenium, parthenion = mercurialis.

Sz a f e r: *Mercurialis perennis* L., *Mercurialis annua* L. Rośl. lecznicze.

Tithymallus (Plin. H. N. XXVI/87) (Diosc. Lib. IV. cap. CLXII. Tithymalos).

Słow. Grec.: tithymallos (wilczomlec ogrodowy), *Euphorbia peplus*, Theophr.

J. A.: *Euphorbia Sibthorpii* Boiss., syn. meconitis, papaver agreste, dendritis i inne.

Sz a f e r: *Euphorbia peplus* L. Rośl. lecznicza.

ARISTOLOCHIACEAE

Asarum (Plin. H. N. XXI/78) (Diosc. Lib. I. cap. IX. Asaron).

Słow. Lac.: asarum (kopytnik), *Asarum Europaeum* L.

J. A.: *Asarum europaeum* L., syn. baccar, bacciola, nardum rusticum i inne.

Sz a f e r: *Asarum europaeum* L. Rośl. lecznicza.

RANUNCULACEAE

Glycysside (Plin. H. N. XXVII/60, syn. paeonia, pentorobos) (Diosc. Lib. III. cap. V. Glykyrrhidze).

Słow. Lac.: glycysside (piwonia), *Paeonia officinalis* L. i *Paeonia corallina* Retz.

Słow. Grec.: glykyside, paionia (piwonia), Theophr.

J. A.: paeonia.

Sz a f e r: *Paeonia corallina* Retz., *Paeonia officinalis* L. *P. officinalis* = rośl. lecznicza.

Consiligo (Plin. H. N. XXVI/38) (Diosc. Lib. IV. cap. CXLIX. *Helleboros melas*, *helleboros leukos*).

Słow. Lac.: *consiligo* (ciemniernik zielony), *Helleborus viridis* L.

J. A.: *Helleborus viridis* L., syn. *pulmonaria*, *radicula*, *pulmonacea*, *sarraca* i inne.

Sz a f e r: *Helleborus viridis* L. Rośl. lecznicza.

Gith (Plin. H. N. XX/71), syn. *melanthion*, *melanspermon*) (Diosc. Lib. III. cap. LXXXIII. *Melanthion*).

Słow. Lac.: *git* (czarnuszka siewna), *Nigella sativa* L.

Słow. Grec.: *melanthion* (czarnuszka), *Nigella sativa*.

J. A.: *git*, *gitti*, *Nigella sativa* L., syn. *leopiper*, *melanthion*, *melaspermon*, *nigella*.

Sz a f e r: *Nigella sativa* L. Rośl. lecznicza.

Anemone (Plin. H. N. XXI/94) (Diosc. Lib. II. cap. CCVII. *Anemone*).

Słow. Lac.: *anemone* (anemon, zawilec).

Słow. Grec.: *anemone* (anemon, zawilec leśny), Theophr.

J. A.: *Anemone silvestris*, *Anemone hortensis* L., syn. *argemone*.

Sz a f e r: *Anemone silvestris* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Ranunculus (Plin. H. N. XXV/190, 4) (Diosc. Lib. II. cap. CCVI. *Batrachion*).

Słow. Grec.: *batrachion* (jaskier), *Ranunculus* Hp.

J. A.: *Ranunculus* L., syn. *apium flavum*, *polyanthemum*, *sardonias*, *scelerata*, *strumus* i inne.

Sz a f e r: *Ranunculus* L. (*R. sceleratus* L.?).

NYMPHAEACEAE

Nymphaea heraclia (Plin. H. N. XXVI/49, 87) (Diosc. Lib. III. cap. CXLIX. *Nymphaia*).

Słow. Lac.: *nymphaea*. 1. *Heraclia* (grzybień biały), *Nymphaea alba* L.

J. A.: *Nymphaea alba* L., syn. *Heraclia*, *nymphaea* *Heraclia*, *papaver palustris* i inne.

Sz a f e r: *Nymphaea alba* L. Rośl. lecznicza.

PAPAVERACEAE

Rhoea (Plin. H. N. XX/27) (Diosc. Lib. IV. cap. LXIV. *Mekon rhoias*).

Słow. Grec.: *rhoias* (mak polny), *Papaver rhoeas*, Theophr.

J. A.: *rhoea*, *Papaver rhoeas*, *Papaver hybridum*, syn. *mecon rhoeas*, *papaver erraticum*, *anemone*, *papaver agreste* i inne.

Sz a f e r: *Papaver rhoeas* L. Rośl. lecznicza.

Papaver (Plin. H. N. XX/76) (Diosc. Lib. IV. cap. LXV. Mekon).
Słow. Grec.: mekon (mak), *Papaver somniferum*.
J. A.: papaver (album, nigrum), syn. mecon, meconius, *Papaver somniferum* L.
Szafer: *Papaver somniferum* L. Rośl. lecznicza.

Ceratitis (Plin. H. N. XX/78, 205, syn. glaucion, paralion) (Diosc. Lib. IV. cap. LXVI. Mekon keratitis).

Słow. Lac.: ceratitis (siwiec żółty), *Glaucium flavum* Crantz.

Słow. Grec.: keratitis (siwiec żółty), *Glaucium flavum*.

J. A.: *Glaucium flavum* Crantz., syn. glaucion, paralius.

Szafer: *Glaucium flavum* Cr. Rośl. obecnie nie stosowana w leczeniu.

Glaucion (Plin. H. N. XX/206,, XXVII/59, 83) (Diosc. Lib. III. cap. XC. Glaukion).

Słow. Lac.: glaucium, glaucium, glaucion (siwiec żółty), *Glaucium flavum* Crantz, *Glaucium corniculatum* L. (sok siwca pomarańczowego ma duże zastosowanie w medycynie).

Słow. Grec.: glaukion (gat. maku, siwiec pomarańczowy), *Glaucium corniculatum*, Gal.

J. A.: glaucium = ceratitis, *Glaucium corniculatum* Curt.

Szafer: *Glaucium corniculatum* Curt. Obecnie nie stosowana w leczeniu.

Chelidonia (Plin. H. N. XXV/50) (Diosc. Lib. II. cap. CCXI. Chelidonium mega).

Słow. Grec.: chelidion (jaskółcze ziele), *Chelidonium maius*, Theophr.

J. A.: *Chelidonium maius* L., syn. aubius, cratea, ebustrone, hirundinaria, i inne.

Szafer: *Chelidonium maius* L. Rośl. lecznicza.

CRUCIFERAE

Enneaphyllon (Plin. H. N. XXVII/54, 77) (Diosc. Lib. III cap. CXXX. Phyllon, elaiophyllon).

Słow. Lac.: enneaphyllon (żywiec dziesięciolistny), *Dentaria enneaphyllos* L.

J. A.: *Dentaria enneaphyllos* L.

Szafer: *Dentaria enneaphyllos* L. Rośl. lecznicza.

Sisymbrium silvestre (Plin. H. N. XX/91, syn. thymbraeum) (Diosc. Lib. II. cap. CLIV. Sisymbrium).

Słow. Grec.: sisymbrium (rukiew wodna), *Nasturtium officinale* R. Br. Plin.

J. A.: (nieoznaczone), *Nasturtium officinale* R. Br. Plin., *Mentha aquatica* L. Theophr., syn. Aphrodites stephanos, australis, balsamaria, balsamum, Heraclea, thymbraeum, menta venerea i inne.

Szafer: *Nasturtium officinale* R. Br. Rośl. lecznicza.

Napus (Plin. H. N. XX/11, syn. rapus, bunion) (Diosc. Lib. II. cap. CXXXIV. Goggyle hemeros, golgosion, rhapsa).

Słow. Lac.: *napus* (rzepa).

Słow. Grec.: *rhapus*, *rhaphys* (rzepa).

J. A.: *Brassica napus* L., syn. bunion.

Szafer: *Brassica napus* L. Rośl. lecznicza.

Sinapus (Plin. H. N. XX/87) (Diosc. Lib. II. cap. CLXXXIII. Sinepi, napy).

Słow. Grec.: *sinapi* (gorczyca), *Sinapis alba*.

J. A.: *sinapis*, *Brassica nigra* L. Plin., syn. napy, saurion, thlaspi, caparis i inne.

Szafer: *Brassica nigra* (L) Koch., albo *Sinapis alba* L. Rośl. lecznicze.

Eruca (Plin. H. N. XX/49) (Diosc. Lib. II. cap. CLXIX. Eudzomon).

Słow. Lac.: *eruca* (rokietta siewna), *Eruca sativa* DC.

Słow. Grec.: *eudzomon* (rokietta siewna), *Eruca sativa*, Theophr.

J. A.: syn. *cardamonium*, *euzomon*, *sinapis albus*, Plin.: *Eruca silvestris*

Szafer: *Eruca sativa* DC. Rośl. lecznicza.

Lepidium (Plin. H. N. XX/70, 181) (Diosc. Lib. II. cap. CCV. Lepidion, gizzardion).

Słow. Lac.: *lepidium sativum* i *silvestre* (pieprzycza), *Lepidium latifolium* L. (pieprzycza szerokolistna).

Słow. Grec.: *lepidion* (pieprzycza), *Lepidium latifolium*, Gal.

J. A.: syn. *gingidion*, *siliquastrum*, *Lepidium latifolium* L.

Szafer: *Lepidium latifolium* L. Obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Nasturtium (Plin. H. N. XX/50) (Diosc. Lib. II. cap. CLXXXV. Kardamon).

J. A.: *Lepidium sativum* L., syn. *cardamine*, *cardaminaca*, *cicer erraticum* i inne. Plin.: *nasturtium silvestre*.

Szafer: *Lepidium sativum* L. Obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Thlaspi (Plin. H. N. XXVII/113) (Diosc. Lib. II. cap. CLXXXV. Thlaspi).

Słow. Grec.: *thlaspis* (tasznik pospolity), *Capsella bursa pastoris*.

J. A.: *Capsella bursa pastoris* L., syn. *mia*, *myopteron*, *capsella*, *pes gallinaceus* i inne.

Szafer: *Capsella bursa pastoris* (L) Med. Rośl. lecznicza.

Glaux antiquitus (Plin. H. N. XXVII/58, syn. eugalacton) (Diosc. Lib. IV. cap. CXXXIX. Glaukos).

Słow. Grec.: *glauks* (wronóg grzebieniasty), *Coronopus procumbens*, Gal.

Słow. Lac.: *glaux* (niezidentyfikowana roślina nadbrzeżna).

J. A.: (nieoznaczona), *Glaux maritima* L., *Coronopus procumbens* L., syn. eugalacton.

Szafer: *Coronopus procumbens* Gilib., albo *Glaux maritima* L. (*Primulaceae*). Obecnie nie stosowana w lecznictwie.

VIOLACEAE

Viola silvestris et sativum (Plin. H. N. XXI/27, 76) (Diosc. Lib. IV. cap. CXX. Ion agrion).

Słow. Lac.: ion (fiolka wonny), *Viola odorata* L.

Słow. Grec.: ion (fiolka), *Viola odorata* L.

J. A.: *Viola odorata et Viola omne genus*.

Szafer: *Viola odorata* L. Rośl. lecznicza.

GUTTIFERAE

Hypericon (Plin. H. N. XXVI/53, syn. corion, chamaepytis) (Diosc. Lib. III. cap. CLXI. Hyperikon, androsaimon, korion, chamaipityn).

(objaśnienia patrz niżej).

Szafer: *Hypericum perforatum* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Androsaemon (Plin. H. N. XXVII/10, syn. ascyron) (Diosc. Lib. III. cap. CLXIII. Androsaimon, Dionysiada, askyron).

Słow. Lac.: androsaemon (dziurawiec), *Hypericum* L.

Słow. Grec.: androsaimon (dziurawiec zwyczajny), *Hypericum perforatum*, Gal.

J. A.: androsaemon, androsaimon, ascyron, dionysias, hypericon, hypereikos.

Szafer: *Hypericum perforatum* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Ascyron (Plin. H. N. XXVII/20) (Diosc. Lib. III. cap. CLXII. Askyron, askyroides, androsaimon kai tuto eidos estin hyperiku).

Słow. Grec.: askyron (dziurawiec zwyczajny), *Hypericum perforatum*, Gal.

J. A.: androsaemon, syn. ascyron, dionysias.

Szafer: *Hypericum perforatum* L. Rośl. lecznicza F. P. IV.

CRASSULACEAE

Aizoum (Plin. H. N. XXVII/74, 92, syn. digitellum) (Diosc. Lib. IV. cap. LXXXVIII. Aeidzoon mega, cap. LXXXIX. Aeidzoon mikron, cap. XCI. Aeidzoon heteron).

Słow. Lac.: aizoum (rozchodnik), *Semper vivum tectorium* L.

Słow. Grec.: aidoos (rojniki) *Sempervivum*, Theophr.

J. A.: aizoum maius, aizoum minus, *Sempervivum tectorium* L.

Szafer: *Sempervivum tectorum* L. Rośl. lecznicza.

ROSACEAE

Rosa (Plin. H. N. XXI/73) (Diosc. Lib. I. cap. CXXX. Roda).

Słow. Grec.: rhodon (róża), *Rosa gallica*, Theophr.

J. A.: *Rosa Gallica* L., syn. coroniola, mucetum, rodon, spiniola i inne.

Szafer: *Rosa gallica* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Quinquefolium (Plin. H. N. XXVI/49) (Diosc. Lib. IV. cap. XLII. Pentaphyllon, pentapetes, pentatomon, pentadaktylon, pseudose-linon).

Słow. Grec.: pentaphyllon (pięciornik), *Potentilla reptans*, Theophr.

J. A.: *Quinquefolium*. *Potentilla reptans* L., syn. asphaltion, callipetalon, di-sophis, herba quinque digitorum, herba quinque foliorum, onyx ibeos i inne.

Szafer: *Potentilla reptans* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecz-nictwie.

Geum (Plin. H. N. XXVI/21, 37) (Diosc. Commentarius. Lib. II. cap. CCVIII. Argemone, papaver argemone, geum urbanum).

Słow. Lac.: gaeum (kuklik pospolity), *Geum urbanum* L.

J. A.: gaeum, *Geum urbanum* L.

Szafer: *Geum urbanum* L. Rośl. lecznicza.

PAPILIONACEAE

Melilotos (Plin. H. N. XXI/87) (Diosc. Lib. III. cap. XLI. Me-lilotos).

Słow. Lac.: melilotum, melilotus (różne gatunki rośliny zwanej nostrzyk), *Melilotus* L.

Słow. Grec.: meliloton (nostrzyk), *Melilotus officinalis*, Theophr.

J. A.: melilotum Creticum, m. Chalcidicum, syn. musica, trifolium pratense, sercacla, sarta, sertula i inne.

Szafer: *Melilotus officinalis* (L) Lam. em. Thuill. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Lagopus (Plin. H. N. XXVI/34, 53) (Diosc. Lib. IV. cap. XVII. Lagopus).

Słow. Lac.: lagopus (koniczyna polna), *Trifolium arvense* L.

Słow. Grec.: lagopus (koniczyna), *Trifolium arvense*, Gal.

J. A.: *Trifolium arvense* L., *Trifolium lagopus* Pourr., syn. caryophylla, pes leporis, benedicta, adundi i inne.

Szafer: *Trifolium arvense* L. Rośl. lecznicza.

Astragalus (Plin. H. N. XXVI/29) (Diosc. Lib. IV. cap. LXII. Astragalos, chamaisyke, onyks, gatele).

Słow. Lac.: astragalus (roślina), *Orobus niger* L.

Słow. Grec.: astragalos (gat. groszku lub wyki), *Orobus niger*, Gal.

J. A.: astragalus, *Orobus niger* L., *Astragalus montanus* L., syn. glandula, pirum olitorium, tium i inne.

Sz a f e r: *Lathyrus niger* (L) Bernh. (= *Orobus niger* L., Hegi).
Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Glycyrrhiza (Plin. H. N. XXII/11) (Diosc. Lib. III. cap. V. Glycyrrhidze, pontike, glykeraton, symphytom).

Słow. Grec.: glykyrrhidza (lukrecja), *Glycyrrhiza glabra*, Gal.

J. A.: *Glycyrrhiza glabra* L., *Glycyrrhiza echinata* L., syn. adipsos, eryngion, gentiana. radix dulcis, symphytum i inne.

Podb i e l k o w s k i: *Glycyrrhiza glabra* L. Rośl. użytkowa i lecznicza. F. P. IV.

MALVACEAE

Malva (Plin. H. N. XX/84) (Diosc. Lib. II. cap. CXLIV. Malache kepeute, Romanoī malba hortensis, Pytagoras — anthemā).

Słow. Lac.: malva (ślaz), *Malva* L., *Malva sativa*, *Malva silvestris* (ślaz dziki), *Malva silvestris* L.

Słow. Grec.: moloche, malache (ślaz leśny) *Malva silvestris*.

J. A.: *Malva silvestris* L., syn. acopon, bobba, diadema, malva, malba, althaea i inne.

Sz a f e r: *Malva silvestris* L. Rośl. lecznicza.

Hibiscus (Plin. H. N. XX/14, syn. molocha, pistolochia).

Słow. Lac.: hibiscum, ibiscum, hibiscus (prawoślaz lekarski), *Althea officinalis* L.

J. A.: *Althaea officinalis* L, syn. moloche.

Sz a f e r: *Althaea officinalis* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

LINACEAE

Linum (Plin. H. N. XX/92, (Diosc. Lib. II. cap. CXXV. Linon, linokalamis, annon, linon agrion).

Słow. Lac.: linum (len zwyczajny), *Linum usitatissimum* L.

Słow. Grec.: linon (len), *Linum usitatissimum* L.

J. A.: *Linum usitatissimum* L., linum agreste i inne.

Sz a f e r: *Linum usitatissimum* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

OXALIDACEAE

Oxys (Plin. H. N. XXVI/89).

Słow. Lac.: oxys (szczawik zajęczy), *Oxalis acetosella* L.

Słow. Grec.: oksys (szczawik zajęczy), *Oxalis acetosella*, Plin.

J. A.: *Oxalis acetellosa* L., syn. iuncus mas.

Sz a f e r: *Oxalis acetosella* L. Obecnie nie używana w lecznictwie.

RUTACEAE

Ruta (Plin. H. N. XX/51) (Diosc. Lib. III. cap. XLV. Peganon oreinon, rhuta montana, pegamon kepeuton, rhuta hortensis).

Słow. Grec.: peganon (ruta), *Ruta graveolens*, Theophr.

J. A.: *Ruta graveolens* L., syn. *ruta domestica*, *eriphion*.

Szafer: *Ruta graveolens* L. Rośl. lecznicza.

UMBELLIFERAE

Eryngion (Plin. H. N. XXI/91, XXII/9) (Diosc. Lib. III. cap. XXI. Eryngion, eryngen, eryneris, karyon, gorginion, hermion).

Słow. Lac.: *erynge*, *eryngion*, *eryngium*, (mikołajek), *Eryngium* L.

Słow. Grec.: *eryngion* (mikołajek polny), *Eryngium campestre*, Theophr.

J. A.: *eryngium*, *Eryngium viride* L., syn. *capitulum cardus*, *cardo*, *centum capita*, *nux agrestis* i inne.

Szafer: *Eryngium campestre* L. Rośl. lecznicza.

Anisum (Plin. H. N. XX/73) (Diosc. Lib. III. cap. LVIII. Anison, sion).

Słow. Lac.: *anisum* (anyż), *Pimpinella anisum* L.

J. A.: *anesum*, *anisum*, *Pimpinella anisum* L., *anisum Aegyptium*, *anisum Creticum*, syn. *anicetum*, *daucus*, *hicar*.

Szafer: *Pimpinella anisum* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Phellandriion (Plin. H. N. XVI/101) (Diosc. Commentarius. Lib. IV. cap. CXIII. Phellandrium aquaticum).

J. A.: *pelandriion*, *Oenanthe Phellandrium* Lmk., *phelandriion*, *phellandriion*, i inne.

Szafer: *Oenanthe aquatica* (L) Poir., (*Oenanthe phellandrium* Lam.). Rośl. lecznicza.

Meum (Plin. H. N. XX/94) (Diosc. Lib. I. cap. III. Meon, athamantikon).

Słow. Lac.: *meum* (wszewłoga), *Meum athamanticum* L.

Słow. Grec.: *meon* (wszewłoga góraska), *Meum athamanticum*.

J. A.: *Meum Athamanticum* Jacq., syn. *sister*, *squiriolus*, *mium*.

Szafer: *Meum athamanticum* Jacq. Rośl. lecznicza.

Foeniculum (Plin. H. N. XIX/173, XX/96) (Diosc. Lib. III. cap. LXXIV. Marathron).

Słow. Lac.: *faeniculum*, *faenuculum*, *feniculum* (gatunek kopru), *Foeniculum vulgare* Gaertn.

Słow. Grec.: *marathon* (koper) Theophr.

J. A.: *feniculum*, *Foeniculum vulgare* Gaertn., syn. *peucedanum*, *hippomaranthum* i inne.

Szafer: *Foeniculum capillaceum* Gilib (= *Foeniculum vulgare* Mill. Hegi). Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Siser erraticum (Plin. H. N. XX/17) (Diosc. Lib. II. cap. CXXXIX. Sisaron).

Słow. Grec.: sisaron (pasternak), *Pastinaca sativa*.

J. A.: *Pastinaca sativa* L., *Pastinaca silvestris* Mill.

Szafer: *Pastinaca sativa* L. Rośl. lecznicza.

Elaphoboscon (Plin. H. N. XXII/37) (Diosc. Lib. III. cap. LXXIII. Elaphoboskon, elaphikon, nephriion).

Słow. Lac.: elaphoboscon (nazwa niezidentyfikowanej rośliny).

Słow. Grec.: elaphoboskon (pasternak), *Pastinaca sativa*.

Szafer: *Pastinaca sativa* L. Rośl. lecznicza.

Anethum (Plin. H. N. XX/74) (Diosc. Lib. III. cap. LX. Anethon).

Słow. Lac.: anethum (koper), *Anethum graveolens* L.

Słow. Grec.: anethon (koper), *Anethum graveolens*, Theophr.

J. A.: *Anethum graveolens* L, syn. anesum.

Szafer: *Anethum graveolens* L. Rośl. lecznicza.

Ligusticum (Plin. H. N. XX/60) (Diosc. Lib. III. cap. LI. Ligystikon, panakes).

Słow. Lac.: ligusticum (lubczyk ogrodowy), *Levisticum officinale* Koch.

J. A.: *Levisticum officinale* Koch., syn. libycticum, panaces, legusticum i inne.

Szafer: *Levisticum officinale* Koch. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Daucus (Plin. H. N. XXVI/15, 47) (Diosc. Lib. III. cap. LII. Staphylinos agrios, pastinaca).

Słow. Lac.: daucus, daucum (odmiana pasternaku).

Słow. Grec.: daukeion, daukon, daukos (dzika marchew), *Daucus carota*, Theophr. i inne.

J. A.: *daucus Creticus*, syn. *pastinaca hortensis* i inne.

Szafer: *Daucus carota* L. Rośl. lecznicza.

Scandix (Plin. H. N. XXII/38) (Diosc. Lib. II. cap. CLXVII, Skandyks, herba skanaria, akikula).

Słow. Grec.: skandiks (czechrzyca), *Scandix pecten Veneris* L., Theophr.

J. A.: *Scandix Pecten Veneris* L., syn. acucula, canaria, fecla.

Szafer: *Scandix pecten-Veneris* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Coriandrum (Plin. H. N. X/82) (Diosc. Lib. III. cap. LXIV. Korion, koriannon).

Słow. Lac.: coriandrum (kolendra), *Coriandrum sativum* L.

Słow. Grec.: koriannon (kolendra), *Coriandrum sativum* L.

J. A.: *Coriandrum sativum*, syn. koriannon, corion, oscium.

Szafer: *Coriandrum sativum* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

PRIMULACEAE

Cyclaminum (Plin. H. N. XXV/84) (Diosc. Lib. II. cap. CXCIH. Kyklaminos, chelonion).

Słow. Łac.: cyclaminos, cyclamen (fiołek alpejski), *Cyclamen Europeum* L.

Słow. Grec.: kyklaminos (fiołek alpejski, cyklamen), *Cyclamen Graecum*.

J. A.: *Cyclamen Graecum* Link., *Cyclamen hederifolium* Willd., *Cyclamen europaeum* L., syn. archara, chelonion, colocynthida, cillena i inne.

Szafer: *Cyclamen europeum* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Anagallis (Plin. H. N. XXVI/72) (Diosc. Lib. II. cap. CCIX. Anagallis, korchoron, halikakabon, dzeliauros).

Słow. Łac.: anagallis (kurzyśląd), *Anagallis arvensis* L.

Słow. Grec.: anagallis (kurzyśląd polny), *Anagallis arvensis*, Longus.

J. A.: *Anagallis arvensis* L., *Anagallis caerulea*, syn. auricula muris, anagallis Veneris i inne.

Szafer: *Anagallis arvensis* L., *Anagallis coerulea* Schreb. Rośl. lecznicze.

POLEMONIACEAE

Polemonia (Plin. H. N. XXVI/48, 49) (Diosc. Lib. IV. cap. VIII. Polemonion).

J. A.: (j. grec. polemonion) prawdopodobnie *Silene inflata* SM., syn. chelidonia, chiliodynamia, conita, philetaeria i inne.

Szafer: *Polemonium coeruleum* L. Obecnie nie stosowana w lecznictwie.

BORAGINACEAE

Symphytum (Plin. H. N. XXVI/49) (Diosc. Lib. IV. cap. IX. Symphyton petraion).

Słow. Grec.: symphyton (żywokost), *Symphytum bulbosum*.

J. A.: symphytum, syn. anachylis, anazelitis, haemostasis, symphytum petraeum.

Szafer: *Symphytum* L. (*Symphytum tuberosum* L.?)

Alum (Plin. H. N. XXVII/24) (Diosc. Lib. IV. cap. X. Symphyton, allo, pekten).

Słow. Łac.: alum, alus (żywokost, dziki czosnek), *Symphytum officinale* L.

Słow. Grec.: symphyton (żywokost), *Symphytum bulbosum*.

J. A.: *Symphytum officinale*, syn. *Consolida maior*, symphytum, *Symphytum officinale* L.

Szafer: *Symphytum officinale* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Lithospermum (Plin. H. N. XXVII/74, syn. aegonychos, diospyros, heracleos) (Diosc. Lib. III. cap. CXLVIII. Lithospermon, aigonychon, eksonychon, leontion).

Słow. Łac.: lithospermon (nawrot lekarski), *Lithospermum officinale* L.

Słow. Grec.: lithospermon (nawrot), *Lithospermum officinale*.

J. A.: *Lithospermum officinale* L., syn. heraclea, diospyron, aegonychon, columbina, saxifraga, lepidaria i inne.

Szafer: *Lithospermum officinale* L. Rośl. lecznicza.

Asperugo (Plin. H. N. XXVI/65).

Słow. Łac.: asperugo (lepczyca), *Asperugo procumbens* L.

J. A.: *Asperugo procumbens* L.

Szafer: *Asperugo procumbens* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

SOLANACEAE

Hyoscyamus (Plin. H. N. XX/25, XXVI/58) (Diosc. Lib. IV. cap. LXIX. Hyoskyamos, dioskyamos, pythonion, adamanta, adamenon, hypnotikon).

Słow. Łac.: hyoscyamos, hyoscyamum (lulek), *Hyoscyamus* L.

Słow. Grec.: hyoskyamos (lulek czarny), *Hyoscyamus niger*.

J. A.: syn. altercum album.

Szafer: *Hyoscyamus niger* L. Rośl. lecznicza.

Solanum (Plin. H. N. XXVII/108) (Diosc. Lib. IV. cap. LXXI. Strychnos kepaios, hemeron, kukubalum).

Słow. Grec.: strychnos (psianka czarna), *Solanum nigrum*. Theophr.

J. A.: solanum = strychnon.

Szafer: *Solanum nigrum* L. Rośl. lecznicza.

Strychnon (Plin. H. N. XXI/105) (Diosc. Lib. IV. cap. LXXII. Strychnon heteron, physalida, LXXIII. Strychnon hypnotikon, halikakabon, LXXIV. Strychnon manikon, persion, thryon).

Słow. Grec.: strychnon (miechunka rozdęta), *Physalis alkekengi*, Plin.

J. A.: (j. łac. = strignus), *Solanum nigrum* L. vel *Physalis Alkekengi* L., v. *Atropa Belladonna* L., v. *Datura stramonium* L., v. *Withania somnifera* Dun.

Szafer: *Physalis Alkekengi* L. Rośl. lecznicza.

SCROPHULARIACEAE

Verbascum (Plin. H. N. XXV/91, XXVI/18) (Diosc. Lib. IV. cap. CII. Phlomos, phlomon, pheminale).

Słow. Grec.: phlomos (dziewanna), *Verbascum sinuatum*, Theophr.

J. A.: *Verbascum thapsus* L., syn. Verbasco silvestre = *Phlomis fruticosa* L.

Szafer: *Verbascum thapsus* L. Rośl. lecznicza.

VERBENACEAE

Verbenaca (Plin. H. N. XXVI/49) (Diosc. Lib. IV. cap. LX. Peristereon orthos, peristereion, trygonion, bunion, philtradotes).

Słow. Grec.: peristereon (werbena), *Verbena officinalis*.

J. A.: *Verbena officinalis* L., syn. aristereon, cincinnalis, columbaria i inne.

Szafer: *Verbena officinalis* L. Rośl. lecznicza.

LABIATAE

Scordion (Plin. H. N. XXVI/58, 65) (Diosc. Lib. III. cap. CXV. Skordion, skorbion, pleuritis).

Słow. Grec.: skordion (gat. czosnku), *Teucrium scordium*, Gal.

J. A.: *Teucrium scordium* L., syn. calamintha agria, dysosmos, haema Apollonos, pleuritis, scordotis, v. *Teucrium Scorodonia* L., syn. scordion.

Szafer: *Teucrium scordium* L. Rośl. lecznicza.

Scordotis (Plin. H. N. XXVI/18, 28, 87) (Diosc. Lib. III. cap. CXV. Skordion).

Słow. Grec.: skordion (gat. czosnku), *Teucrium scordium*, Gal.

J. A.: scordion, *Teucrium scordium* L., *Teucrium scorodonia* L.

Szafer: *Teucrium scordium* L. Rośl. lecznicza.

Marrubium (Plin. H. N. XX/89) (Diosc. Lib. III. cap. CIX. Prasion, supatorium, phyllophares, tripodilon).

Słow. Lac.: marruvium, marrubium (szanta zwyczajna), *Marrubium vulgare* L. (albo mierznicza czarna) *Marrubium nigrum*, *Balleta nigra* L.

J. A.: *Marrubium vulgare* L., *Marrubium Creticum* Miller, syn.: alistune, aphedros, asterion, apium, ballote, marrubiastrum, mellita, ulceraria i inne.

Szafer: *Marrubium vulgare* L. Rośl. lecznicza.

Lamium (Plin. H. N. XXII/16, 37) (Diosc. Lib. IV. cap. XCIII. Galeopsis, v. Commentarius in Dioscoridem IV. 93).

Słow. Lac.: lamium (jasnota biała), *Lamium album* L.

J. A.: *Lamium* L., syn. archangelica, galeopsis, leuce, urtica, urtica labeo, urtica minor.

Szafer: *Lamium album* L. Rośl. lecznicza.

Galeopsis (Plin. H. N. XXVII/57, syn. galeobdolon, gallion) (Diosc. Lib. IV. cap. XCIII. Galiopsis, galeobdolon).

Słow. Lac.: galeopsis (jasnota purpurowa), *Lamium purpureum* L.

J. A.: *Lamium purpureum* L., syn. galeobdolon, galion, urtica labeo.

Szafer: *Lamium purpureum* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Vettonica (Plin. H. N. XXV/49) (Diosc. Lib. IV. cap. I. Kestron, psychotrophon, uettonike).

J. A.: *Betonica officinalis* L., syn. adanton, cestros, cirone, saxifraga, sideritis, psychotrophon i inne.

Szafer: *Betonica officinalis* L. Rośl. lecznicza.

Pycnocomon (Plin. H. N. XXVI/36, 77) (Diosc. Lib. IV. cap. CLXXIII. Pyknokomon).

Słow. Grec.: pyknokomon (gat. skabiozy), *Leonurus cardiaca*, Plin.

J. A.: *Leonurus cardiaca* L., *Leonurus marrubiastrum* L. polycomon syn.

Szafer: *Leonurus cardiaca* L. Rośl. lecznicza.

Salvia (Plin. H. N. XXVI/17) (Diosc. Lib. III. cap. XXXV. Elelispakos, elaphoboskon, kiosmin, phagnon, bekion, salbia).

Słow. Grec.: elelispakos (gat. szalwi), *Salvia triloba*, Theophr.

J. A.: *Salvia officinalis* L., *Salvia pomifera* L., syn. bryon, tussilago, sphacos i inne.

Podbielkowski: *Salvia officinalis* L. Rośl. lecznicza.

Origanum (Plin. H. N. XX/55, 67, syn. onitis, phrasion, heraclea) (Diosc. Lib. III. cap. XXIX. Origanos, herakleotike, konile).

Słow. Łac.: origanum, origanon, origanus (lebiodka pospolita). *Origanum vulgare* L., *Origanum heracleoticum* Rchb.

J. A.: *Origanum Heracleoticum* Rchb., *Origanum Aegyptium*, *O. Creticum*, *O. Heraclium*, *O. silvestre*, *O. Smyrnaeum*, syn. onitis, prasion, alarus, colena, conyza, cunila, gallica, heraclea i inne.

Szafer: *Origanum vulgare* L. Rośl. lecznicza.

Cunicula gallinacea (Plin. H. N. XX/62) (Diosc. Lib. III. cap. XXIX. Origanum, konile).

Słow. Łac.: *cunicula gallinacea* (lebiodka), *Origanum vulgare* L.

Szafer: *Origanum vulgare* L. Rośl. lecznicza.

Serpyllum (Plin. H. N. XX/90) (Diosc. Lib. III. cap. XL. Herpyllos, dzygis agria, polion, serpyllum).

Słow. Grec.: herpyllos (macierzanka), *Thymus Sibthorpii*, Theophr.

J. A.: serpullum, sarpulum, *Thymus serpyllum* L., syn. animula, cicer agreste, cicer erraticum, cicer rusticum, cimolia, polion i inne.

Szafer: *Thymus serpyllum* L. em. Fr. Rośl. lecznicza.

Pulegium (Plin. H. N. XX/54) (Diosc. Lib. III. cap. XXX. Glechon, blechron, arsenikanton, poleium).

Słow. Grec.: blechon (mięta polej), *Mentha pulegium* L., Theophr.

J. A.: puleium, pulegium, puledium, *Mentha pulegium* L., Plin.: pulegium femina, pulegium masculinum, pulegium silvestre, silvaticum.

Szafer: *Mentha pulegium* L. Rośl. lecznicza.

Mentastrum silvestris (Plin. H. N. XX/52) (Diosc. Lib. III. cap. XXXVI. Hedyosmos, nepeta, hedyosmos agrios, menthastrum).

Słow. Lac.: mentastrum (mięta dziko rosnąca).

Słow. Grec.: hedyosmos (mięta zielona), *Mentha viridis*.

J. A.: syn. bremu, creobula, menta alba, mentadione, calamintha i inne.

Szafer: *Mentha spicata* L. em. Huds. (*Mentha viridis* L.). Rośl. lecznicza.

Menta (Plin. H. N. XX/53) (Diosc. Lib. III. cap. XXXVI, Hedyosmos).

Słow. Lac.: menta, mentha (mięta), *Mentha viridis* L.

Słow. Grec.: mintha, minthe (mięta), *Mentha viridis*, Theophr.

J. A.: *Mentha viridis* L., syn. menta hortulana, hedyosmos i inne.

Szafer: *Mentha spicata* L. em. Huds. (*M. viridis* L.). Rośl. lecznicza.

Ocimum (Plin. H. N. XX/48) (Diosc. Lib. II. CLXX. Okimon).

Słow. Lac.: ocimum (bazylika), *Ocimum basilicum* L.

J. A.: *Ocimum basilicum* L., ocimum silvestre, syn. basilica, catagoga, regia, regula i inne.

Podbielkowski: *Ocimum basilicum* L. Rośl. lecznicza.

PLANTAGINACEAE

Coronopus (Plin. H. N. XXII/22) (Diosc. Lib. II. cap. CLVII. Koronopus, ammonos, astrion).

Słow. Lac.: coronopus (babka pierzasta), *Plantago coronopus* L.

J. A.: *Plantago coronopus* L., *Coronopus procumbens* Gilib. = *Senebiera Coronopus* Poir.

Szafer: *Plantago coronopus* L. Rośl. obecnie nie używana w lecznictwie.

GENTIANACEAE

Centaureum majus (Plin. H. N. XXV/91) (Diosc. Lib. III. cap. VI. Kentauryon mega).

Słow. Lac.: centaureum, centaurium (centuria, goryczka) *Erythraea centaurium* L.

J. A.: centaureum, centaurea, *Centaurea Centaurium* L., *Erythraea Centaurium* L., syn. abussusi, antiamas, apogoris, centauris, emericos, fel terrae, gagada, gentiana, amarant, i inne.

Szafer: *Centaureum umbellatum* Gilib. (*Erythraea centaurium* Pers.). Rośl. lecznicza F. P. IV.

Centaureum minus (Plin. H. N. XXV/68) (Diosc. Lib. III. cap. VII. Kentaursion to mikron kai lepton, limnesion, libadion).

Słow. Lac.: centaureum, centaurium (centuria, goryczka), *Erythraea centaurium* L.

J. A.: centaureum, centaurea, centaurium minus.

Szafer: *Centaureum umbellatum* Gilib. (*Erythraea centaurium* Pers.). Rośl. lecznicza F. P. IV.

Gentiana (Plin. H. N. XXVI/15, 47) (Diosc. Lib. III. cap. III. Gentiane, narke, gallike).

Słow. Lac.: gentiana (gencjana, goryczka żółta i purpurowa), *Gentiana lutea* i *purpurea* L.

Słow. Grec.: gentiane (goryczka, gencjana).

J. A.: *Gentiana lutea* L., *Gentiana purpurea* L., *Gentiana Cretica*, *Gentiana Pontica*.

Szafer: *Gentiana lutea* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

APOCYNACEAE

Vinca pervinca (Plin. H. N. XXI/99) (Diosc. Lib. IV. cap. CXLVII. Chamaidaphne, laureola, laktago, hydragogon).

Słow. Lac.: chamaedaphne (barwinek), *Vinca minor* L.

Słow. Grec.: chamai-daphne (barwinek zielony), *Vinca herbacea*, Theophr.

J. A.: *Vinca minor* L., syn. chamaedaphne, clematis Aegyptia.

Szafer: *Vinca minor* L., lub *Vinca herbacea*. W. K. V. minor = rośl. lecznicza.

RUBIACEAE

Aparinen (Plin. H. N. XXIV/76, XXVII/15) (Diosc. Lib. III. cap. XCIV. Aparine, ampelokarpon, omphalokarpon, philanthropon).

Słow. Grec.: aparine (przytulia czepna), *Galium aparine*, Theophr.

J. A.: omphalokarpos, omphacocarpon, philantropos.

Szafer: *Galium aparine* L. Rośl. lecznicza.

CARPIFOLIACEAE

Ebulus (Plin. H. N. XXVI/49, syn. hebd) (Diosc. Lib. IV. cap. CLXXII. Chamaiakte, ebulum, akte, agria akte).

Słow. Lac.: ebulum, ebulus (dziki bez), *Sambucus Ebulus* L.

J. A.: *Sambucus ebulus* L., syn. acte, chamaeacte, helios, olma, sambucus i inne.

Szafer: *Sambucus ebulus* L. Rośl. lecznicza.

CUCURBITACEAE

Cucumis silvestris (Plin. H. N. XX/2, 5) (Diosc. Lib. IV. CLII. Sikys agrios, elaterion, grynon, balis, kukumer rhusticus, agrestis).

Słow. Łac.: cucumis (ogórek), *Cucumis silvestris* (dziki ogórek).

Słow. Grec.: sikyos (dziki ogórek).

J. A.: *Cucumis sativa* L., *cucumis anguinus*, syn. *Cucumis agrestis*, *c. anguineus*, *c. asininus*, *c. erraticus* i inne.

Szafer: *Cucumis sativus* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

COMPOSITAE

Centunculus (Plin. H. N. XXVI/70) (Diosc. Lib. III. cap. CXX. Gnaphalion, hires, ampetokos, anakseton, anaphalis, kentunklum).

Słow. Łac.: centunculus nazwa rośliny z rodzaju *Gnaphalium* L. lub *Filago* L.

J. A.: *Gnaphalium* L. et *Filago* L., syn. *albinus*, *chamaezelon*, *clematis*, *culcularis*, *genista*, *gnaphalion*, *impio* i inne.

Szafer: *Filago* L. lub *Gnaphalium* L. Zarówno rodzaj jak i gatunek bliżej nie określone.

Gnaphalion (Plin. H. N. XXVII/61) (Diosc. Lib. III. cap. CXX. Gnaphalion).

Słow. Łac.: gnaphalium (szarota), *Gnaphalium* L.

J. A.: gnaphalion = centunculus.

Szafer: *Gnaphalium* L. Gatunek nie określony.

Inula (Plin. H. N. XX/19) (Diosc. Lib. I. cap. XXVII. Helenion, enula kampana).

Słow. Łac.: inula (oman wielki), *Inula Helenium* L.

J. A.: inula, *Inula Helenium* L., syn. *ala*, *batos*, *centaurea*, *cleonium*, *helenium*, *persicum*, *symphytum*, *terminalium* i inne.

Szafer: *Inula helenium* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Anthemis (Plin. H. N. XXII/26, syn. leucanthemus, leucanthesis, eranthemos, chamaemelon) (Diosc. Lib. III. cap. CXLIV. Anthemis, leucanthemon, eranthemon, chamaimelon).

Słow. Łac.: anthemis (rumianek).

Słow. Grec.: anthemis (gat. rumianku).

J. A.: syn. *leucanthesis*, *chrysanthemum*, *eranthemis*.

Szafer: *Anthemis* L. Gatunek nie określony.

Millefolium (Plin. H. N. XXVI/49, syn. myriophyllon) (Diosc. Lib. IV. cap. XXXVI. Achileios, millefolium, sideritis).

Słow. Łac.: millefolium, milifolium, millifolium (krwawnik pospolity), *Achillea millefolium* L. Rośl. lecznicza.

J. A.: *Achillea millefolium* L., syn. *Achilleos*, *ambrosia*, *heraclea*, *myriophyllon*, *supercilium Veneris* i inne.

Szafer: *Achillea millefolium* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Leucanthemum (Plin. H. N. XXI/60, 93) (Diosc. Lib. III. cap. CXLIV. Leukathemon, chamaimelon).

Słow. Łac.: leucanthemum (rumianek pospolity), *Matricaria chamomila* L.

Słow. Grec.: leukanthemon (gat. rumianku), Plin.

J. A.: leucanthemum = chamaemelon, leucanthemis, *Matricaria chamomille* L., syn. anthemis, chamaemelon, leucanthemum, maludrum, phalangitis.

Szafer: *Matricaria chamomila* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Abrotonum (Plin. H. N. XXI/92) (Diosc. Lib. III. cap. XXVI. Abrotonon, abutonon, apsendion, herakleion, apsinthion).

Słow. Łac.: *Artemisia abrotanum* L. (boże drzewko), syn. abrotonum.

J. A.: *Artemisia abrotanum* L.

Szafer: *Artemisia abrotanum* L. Rośl. lecznicza.

Absinthium (Plin. H. N. XXVII/28, 45) (Diosc. Lib. III. cap. XXIII. Apsinthion, apsinthion rhustikon, XXIV. Apsinthion thalassion, XXV. Apsinthion Santonion).

Słow. Łac.: apsinthium (piołun).

J. A.: absinthium, absintium, absentium, *Artemisia absinthium* L., syn. aloximum, bathypicron, absinthium Italicum, absinthium Ponticum, *Artemisia maritima* L. var. Gallica Willd., syn. gallicum, artemisia, santonica, *Artemisia terrestre* i inne.

Szafer: *Artemisia absinthium* L. Rośl. lecznicza F. P. IV.

Tussilago (Plin. H. N. XXVI/16, syn. bechion) (Diosc. Lib. III. cap. CXVI. Bechion, rhichion, petrine, peganon, pithion, pagonaton, tusilago).

Słow. Grec.: bechios, bechion (podbiał), *Tussilago farfara*.

J. A.: *Tussilago farfara* L., syn. arcion, bechion, caballopedia, calliomarcus, farfara, farfugium, pustulago, tussicularis, ungula Caballi i inne.

Szafer: *Tussilago farfara* L. Rośl. lecznicza. F. P. IV.

Erigeron (Plin. H. N. XXVI/49) (Diosc. Lib. IV. cap. XLV. Erigeron, erechthites, erbulon, senekion).

Słow. Łac.: erigeron (starzec zwyczajny), *Senecio vulgaris* L.

Słowo Grec.: erigeron (starzec zwyczajny), *Senecio vulgaris*, Theophr.

J. A. senecio.

Szafer: *Senecio vulgaris* L. Rośl. lecznicza.

Onopordon (Plin. H. N. XXVII/87) (Diosc. Lib. III. cap. XVI. Akanthion).

Słow. Łac.: onopardon, onoprakon (popłoch pospolity), *Onopordon Acanthium* L.

Słow. Grec.: akanthion (rośl. kolczasta).

Szafer: *Onopordon acanthium* L. Rośl. lecznicza.

Acanthion (Plin. H. N. XXII/10, 23) (Diosc. Lib. III. cap. XVI. Akanthion).

Słow. Łac.: acanus (oset pospolity), *Onopordum acanthium* L.

Słow. Grec.: akanos (gat. ostu), Theophr.

J. A.: acanthion, *Onopordon acanthium* L., et *Onopordon illyricum* L., syn. onopordon, spina.

Sz a f e r: *Onopordon acanthium* L. Rośl. lecznicza.

Cichorium (Plin. H. N. XX/31, syn. hepnois) (Diosc. Lib. II. cap. CLX. Kichorion, kondrille).

Słow. Łac.: cichorium, cichorion, cichoreum, cichorea (cykoria podróżnik), *Cichorium intybus* L.

Słow. Grec.: Kichora (cykoria), *Cichorium intybus* Nic.

J. A.: cichoreum = anagallis = intubus.

Sz a f e r: *Cichorium intybus* L. Rośl. lecznicza.

Condryllon (Plin. H. N. XXII/45) (Diosc. Lib. II. cap. CLX. Kondrille, kichorion, serida).

Słow. Łac.: condrilla, condrilla (chondrilla sztywne), *Chondrilla juncea* L.

Słow. Grec.: chondrylla, chondrile (chondrilla sztywne), *Chondrilla iuncea*, Gal.

J. A.: condrilla, *Chondrilla iuncea* L., syn. condrion, lactuca leporina, pililigus, thridacion lagion, chondritum.

Sz a f e r: *Chondrilla juncea* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Sonchos (Plin. H. N. XXII/44) (Diosc. Lib. II. cap. CLVIII. Sonchos, trachys, kikerbita aspera, kikurbita, kichorion).

Słow. Grec.: sonchos, sonkos (mlecz kolczasty) *Sonchus aspera*.

J. A.: soncos, sonchos, *Sonchus oleraceus* L. et *Sonchus asper* L. = sonchus agrestis.

Sz a f e r: *Sonchus oleraceus* L., *Sonchus asper* (L) Hill. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

POTAMOGETONACEAE

Potamogeton (Plin. H.N. XXVI/33, 6) (Diosc. Lib. IV. cap. XCIX. Potamogeton, phontilis, phluminalis).

Słow. Grec.: potamogeton (rdestnica pływająca), *Potamogeton natans* Luc.

J. A.: potamogiton, *Potamogeton natans* L., syn. fluminalis, fontalis, metula i inne.

Sz a f e r: *Potamogeton natans* L. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

LILIACEAE

Veratrum (Plin. H. N. XXV/84, 2) (Diosc. Lib. IV. cap. CXLVIII. Helleboros leukos, askida, ektomon, beratrum album).

Słow. Grec.: helleboros (ciemieżyca).

J. A.: *Veratrum album* L., syn. consiligo, elleborus, sarraca, sprintilla, adrasca, antora i inne.

Szafer: *Veratrum album* L. Rośl. lecznicza.

Melampodion (Plin. H. N. XXV/21, 14) (Diosc. Lib. IV. cap. CXLIX. Helleboros melas, melampodion, beratrum nigrum).

Słow. Grec.: Helleboros (ciemieżyca), Theophr.

J. A.: *Veratrum nigrum*.

Szafer: *Veratrum nigrum* L. Rośl. lecznicza.

Porrum (Plin. H. N. XX/21) (Diosc. Lib. II. cap. CLXXVIII. Prason kapaion, kephaloton, porrhum, kakochymon, uretikon).

Słow. Grec.: prason (por ogrodowy), *Allium porrum*, Theophr.

J. A.: porrus, prason, *Allium porrum* L., syn. marrubium, porrum capitatum, marrubium nigrum, porrum rusticum, porrum sectile i inne.

Szafer: *Allium porrum* L. Rośl. lecznicza.

Idaea (Plin. H. N. XXVII/69) (Diosc. Lib. IV. cap. XLIV. Idaia, idaia rhidza).

J. A.: inula, *Streptopus amplexifolius*, laurus Aleksandrina (*Streptopus amplexifolius* DC = dictamnus).

Szafer: *Streptopus amplexifolius* (L) DC. Rośl. obecnie nie stosowana w lecznictwie.

Ephemerum (Plin. H. N. XXV/108, 2) (Diosc. Lib. IV. cap. LXXXV, Ephemerum, iris agrian).

Słow. Lac.: ephemerus, ephemerus, (kokoryczka wielokwiatowa), *Polygonatum multiflorum* All.

J. A.: ephemerum, *Polygonatum multiflorum* All., *Polygonatum verticillatum* All., dictamnus, colchicum i inne.

Szafer: *Polygonatum multiflorum* (L) All. Rośl. lecznicza.

Asparagus (Plin. H. N. XX/42) (Diosc. Lib. II. cap. CLI. Asparagus petraios, myon).

Słow. Lac.: asparagus (szparag).

J. A.: heliosparagus, sparago, *Asp. erraticus*, *Asp. Gallicus*, *Asp. montanus*, *Asp. silvestris*.

Szafer: *Asparagus officinalis* L. Rośl. lecznicza.

Scilla alba, nigra (Plin. H. N. XX/39) (Diosc. Lib. II. cap. CCII. Skilla).

Słow. Grec.: skilla (cebula morska), *Urginea maritima*, Theophr.

J. A.: scilla (urginea) maritima L., syn. alcibiadeon, bulbus, bulbus pneriosus, bulbus scilliticus, cepulla marina, felicitas, pancration, scilla alba, scilla pusilla i inne.

Podbielkowski: *Urginea maritima* Bak., vel *Scilla maritima* L. Rośl. lecznicza.

AMARYLLIDACEAE

Narcissus (Plin. H. N. XXI/75) (Diosc. Lib. IV, cap. CLVIII. Narkissos, bolbos emetikos, bulbus morbitarius).

Słow. Łac.: narcissus (narcyz), *Narcissus poeticus* L., *Narcissus serotinus* L.

J. A.: *Narcissus poeticus* L., *Narcissus serotinus* L., *Narcissus Italicus* Sims., *Narcissus Tazetta* L., syn. bulbus agrestis, emeticus, cynogloss, scilla i inne.

Podbielkowski: *Narcissus poeticus* L. Rośl. nie stosowana obecnie w lecznictwie.

IRIDACEAE

Acorum (Plin. H. N. XXVI/49) (Diosc. Lib. I. cap. II. Akoron, choros aphrodisias, benerea, nautika rhadiks).

Słow. Grec.: akoron (żółty kosaciec), *Iris pseudoacorus*, Gal.

J. A.: *Iris pseudoacorus* L., vel *Acorus Galamus* L., syn. acorion, aphrodisia, asplenon, gladiolus, gladiolus paludensis, piper apium, radix nautica i inne.

Szafer: *Iris pseudoacorus* L. Rośl. lecznicza.

GRAMINEAE

Ischaemon (Plin. H. N. XXVI/82).

Słow. Łac.: ischaemon (palczatka kosmata), *Bothriochloa ischaemum*, Keng.

Słow. Grec.: ischaimos (palczatka), *Andropogon ischaemum* L.

J. A.: *Adropogon Ischaemum* L.

Szafer: *Bothriochloa ischaemum* (L) Keng., (*Andropogon ischaemum* L.). Rośl. obecnie nie używana w lecznictwie.

Phalaris (Plin. H. N. XXVII/102) (Diosc. Lib. III. cap. CXLIX. Phalaris).

Słow. Grec.: phaleris (mozga, gat. trawy), Plin.

J. A.: *Phalaris* L.

Szafer: *Phalaris* L. Gatunek nie oznaczony.

Bromos (Plin. H. N. XXII/79) (Diosc. Lib. IV. cap. CXXXVIII. Bromos, siphonion, akrospelos, abena).

Słow. Łac.: bromos (głuchy owies), *Avena fatua* L.

Słow. Grec.: bromos (owies), *Avena sativa* Hp., (dziki owies), *Avena barbata*, Theophr.

Szafer: *Avena sativa* L., *Avena fatua* L., *A. sativa* = rośl. lecznicza.

Lolium (Plin. H. N. XXII/77) (Diosc. Lib. II. cap. CXXII. Aira, thyaros, lolium).

Słow. Łac.: lolium (życica roczna), *Lolium temulentum* L.

J. A.: *Lolium temulentum* L., syn. aera, anagallis, aneronis, avena agrestis i inne.

Szafer: *Lolium temulentum* L. Rośl. lecznicza.

ZIOŁOLECZNICTWO

Ipsa quae nunc dicetur herbarum claritas, medicinae tantum gignente eas tellure, in admirationem curae priscorum diligentiaeque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumque illis fuit: nihil deinde occultatum, quodque non prodesse posteris vellent (Plin. H. N. Lib. XXV/1)*. O tych właśnie roślinach i o ich wartości leczniczej pisał K. Pliniusz Starszy w swojej Historii Naturalnej na podstawie przeczytanych i zasłyszanych wiadomości, aby „rośliny na korzyść zdrowia obracać i aby odkryć *quid quaeque radix polleret, ad quos usus herbarum folia pertinerunt*” (Plin. H.N. XXV/6).

Ziołolecznictwem Pliniusza objęte są przede wszystkim kamice moczowe (gdy uryna z pęcherza kroplami odchodzi), bóle żołądka i jelit, bóle głowy, bóle podagryczne, porody, poronienia, schorzenia ginekologiczne, choroby płuc, krwioplucie, choroby psychiczne, skórne (Grzycki, 20) i inne. Wymienia także leki, które pomocne są na wątrobę, śledzionę i bóle łądźwi, które goją wrzody jelitowe i ropienie w płucach (prawdopodobnie gruźlica). Dużo miejsca poświęca również lekom w zatruciu grzybami, w robaczycy jelit, w wszawicy i w końcu przeciw ukąszeniom węzów, pajaków, pszczoł, szorpionów, psów (wściekliczna) i innych. Należy jednak podkreślić, że przepisy recepturowe Pliniusza pozostają niejednokrotnie pod silnym wpływem wyobrażeń magicznych, które przesłaniają wartość prawdziwej wiedzy medycznej (np. roślina wyrwana nie może dotknąć ziemi, albo roślina *Senecio*: „Tę gdy kto określiwszy żelazem, wykopie, dotknie się nią zęba, trzy razy raz po razie splunie i włoży roślinę w toż samo miejsce, tak, aby się znowu przyjęła, ma ząb ten nieboleć potem”, względnie roślina *Anagallis*: „Niektórzy zalecają wykopującym ją, przed wschodem słońca wpierw nim co wymówią, potrzykroć ją pozdrowić, podnieść i wycisnąć, i mówią, że tym sposobem wydaje wyborne skutki” (wg przekładu J. Łukaszewicza). Być może, że przez spopularyzowanie wiadomości o lekach roślinnych umożliwił korzystanie z napisanych ksiąg: *Tum possem dicere: Humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbae, denique studiorum otiosis* (Plin. H. N. Lib. I.), ale jednocześnie oddalił się niewątpliwie od prawdziwej nauki przekazywanej przez Greków. Dla ilustracji wymieniamy tylko te, które przekazane przez K. Pliniusza w Historii Naturalnej obrazują ówczesny stan farma-

* Mówmy teraz o samych sławnych roślinach, które ziemia tylko na lekarstwa rodzi, i o których troskliwość i pilność starożytnych w podziwienie umysł wprawia. Niczego tedy nie zaniedbali doświadczać i dochodzić, niczego nie ukrywali i chcieli, aby wszystko następcom było pożytecznem (przekład J. Łukaszewicza).

kognozji roślinnej i farmakodynamiki, podając je w brzmieniu łacińskim wg. J. Harduina i w przekładzie polskim J. Łukasze-wicza z 1845 roku.

Liber XX

(5) *Multi eadem omnia sativis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Namque et eorum semen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potumque in vino, tussientibus auxiliatur. Sed et phreniticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expuentibus, cum cumino pari pondere, et jocineris vitiis in aqua mulsa. Urinam movet ex vino dulci, et in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur.*

(5) Wielu przypisuje też same własności ogórkom ogrodowym. I te ważne wydają skutki. Albowiem ich nasienie, ile go w trzech palcach objąć można, starte z kminkiem i w winie pite, pomaga na kaszel. Szalonym dają je w mleku kobiecem. Chorzy na biegunkę używają go po acetabulum (około 2¹/₄ lóta). Plujący zaś ropą zażywają go w tejże samej mierze z kminkiem: na choroby wątroby zażywa się z miodem pitym. Z winem słodkiem pędzi urynę, a w bólach nerek bierze się wraz z kminkiem do klystery (J. Łukasze-wicz).

(11) *Naporum duas differentias et in medicina Graeci servant. Angulosis foliorum caulibus florentis, quod bunion vocant, purgationibus feminarum, et vesicae et urinae utile decoctum, potum ex aqua mulsa, vel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritumque in aqua calida, e cyathis quatuor. Sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. Alterum genus buniada appellant, et raphano et rapo simile, seminis praeclari contra venena: ob id et in antidotis utuntur illo.*

(11) Grecy przyjmują w medycynie dwa gatunki rzepy napus. Jeden gatunek kwitnie na kątowych łodygach liści i zowie się bunion, dekott z niego zażywany z miodem pitym ułatwia podobno czyszczenia miesięczne kobiet, wzmacnia pęcherz i pędzi urynę: można także zażywać po drachmie soku. Nasienie rozarte w wodzie cieplej zażywają chorzy na biegunkę po cztery kubki. Ale zatrzymuje urynę, jeśli się razem z niem nie zażywa nasienia lnianego. Drugi gatunek zowią bunias, jest on podobny do rzodkwi i do rzepy rapus, wydaje nasienie, które jest wybornem lekarstwem przeciw truciznom: z tej przyczyny uważają go w lekarstwach antydotycznych (J. Łukasze-wicz).

(13) *Et sativi vero, praeter ea quae circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant, bilem detrahunt. Praeterea cortices in vino decocti, mane poti ad ternos cyathos, comminuunt et ejiciunt calculos [...] Ad tussiem etiam mane jejunis raphanus prodest cum melle: semen eorum tostum, ipsumque commanducatum, ad lagonoponon: aquam foliis ejus decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriasis: phlegmonae ipsos illinere tusos, livori vero*

recenti corticem cum melle: [...] contra fungorum aut hyoscyami venena [...], lienem item extenuant, joniceri prosunt et lumborum doloribus [...], intestinorum hulcera sanant, ac purulenta praecordiorum [...], intestinorum animalia detrahunt [...].

(13) Rzodkiew zaś ogrodowa prócz przytoczonych już własności, czyści żołądek, przerzedza flegmę, pędzi urynę i ściąga żółć. Nadto łupina w winie odgotowana i pita każdego rana po trzy kubki zmniejsza i wyrzuca kamień [...]. Rzodkiew jest także pomocną na kaszel jedząc ją z rana naczczo z miodem, nasienie jej suszone jada się na bóle wewnętrzności, woda z liśćmi odgotowana i pita albo też sok jej po dwa kubki zażywany, pomaga w chorobie wszawej, na zapalenie przykłada się utarta rzodkiew, na siności zaś świeża łupina jej z miodem [...], pomocną jest na trucizny grzybów i bełkotu [...], zmniejsza także śledzionę i pomocną jest na wątrobę i bóle lędźwi [...], goi wrzody w wewnętrznościach i ropienie w piersiach [...], ściąga robaki z wewnętrzności [...] (J. Łukasze w i c z).

(14) *Pastinacae simile hibiscum, quod molochen agrian vocant et aliqui pistolochiam, hulceribus cartilaginis et ossibus fractis medetur. Folia ejus ex aqua pota alvum solvunt, serpentes abigunt [...].*

(14) Hibiscum (ślaz wielki) podobnym jest do pasternaku, niektórzy zowią go polną melochą, (ślaz) inni pistolochią, goi wrzody i złamane chrzęści i kości. Liście jego w wodzie pite rozwalnia żołądek i odgania węże [...] (J. Łukasze w i c z).

(17) *Siser erraticum sativo simile est, et effectu: stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpitiato sumtum, aut ex pipere et mulso, vel ex garo. Urinam ciet, ut Opion credit [...]. Sativi privatim succus cum lacte caprino potus sistit alvum.*

(17) Kuczmerka dzika podobna jest do ogrodowej a nawet i skutkami: wzmacnia żołądek a zażyta z octem zmieszany z sokiem rośliny bucień, albo z pieprzem i miodem pitym, lub też z garum oddala mdłości. Pędzi urynę, jak Opion mniema [...] Sok ogrodowej kuczmerki w szczególności pity z mlekiem kozim wstrzymuje biegunkę (J. Łukasze w i c z).

(19) *Inula quoque a jejunis commanducata dentes confirmat, si ut eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis vero decoctae succus tineas pellit: siccatae autem in umbra farina tussi, et convulsis et inflationibus et arteriis medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex vino lumborum dolori illinuntur.*

(19) Oman naczczo żuty wzmacnia zęby, gdy będąc wykopany nie dotknie się już ziemi, przyprawiony służy na kaszel. Sok zaś gotowanego korzenia wypędza robaki kiszkowe, ususzony w cieniu i na proch starty dobrym jest na kaszel, kurcze, rozdymania i choroby arteryi. Pomaga na ukąszenia jadowitych zwierząt. Na bóle lędźwi przykłada się liście z winem (J. Łukasze w i c z).

(21) *Porrum sectivum profluvia sanguinis sistit in naribus contrito eo obturatis, vel galle mixto, aut mentae: item ex abortu profluvia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam veteri, ac pectoris et pulmonis vitis medetur. Illitis foliis sanantur et ambusta, et epinyctides: ita vocatur hulcus, quae et syce, in angulo oculi perpetuo humore manans, Quidam eodem nomine appellant pusulas liventes ac noctibus inquietantes. Et alia hulcera cum melle trito: vel bestiarum morsus ex aceto: item serpentium... Sanguinem vero exscreantibus et phthisicis, distillationibus longis, vel succus, vel ex ipse cibus prodest. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura...*

(21) Pora do zrzynania uśmierza płynienie krwi z nosa utarłszy ją i zatkawszy nią nozdrza, albo też pomieszawszy ją z galasem lub miętą, sok pity z mlekiem kobiecem zatrzymuje krew po poronieniach. Goi także zastarzały kaszel, bóle w piersiach i płucach. Przykładając jej liście goją się oparzelizny i epinektydy: tak się zowią wrzody, które także syce nazywają i które w kącie oka nieustannie cieką. Inni nadają też samo nazwisko pewnym sinym krostom, które nas w nocy niepokoją. Z miodem starte goją także inne wrzody, z octem goją ukąszenia zwierząt i węży [...] Plującym krwią i suchotnikom, albo chorującym długo na katar pomaga sok, albo z samej pory potrawa. Podobnie w żółtaczce i wodnej puchlinie. Na bóle nerek zażywa się acetabulum (około 2¹/₄ łóta) soku z ptysanną [...] (J. Ł u k a s z e w i c z).

(30) *Cichorium refrigerat. In cibo sumtum et illitum colletiones, succusque decocti ventrem solvit. Jocineri et renibus, et stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, urinae tormina discutit. Item morbum regium e mulso, si sine febre sit. Vesicam adjuvat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodest, ut emortuos partus trahat. Adjiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri, ut quae velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston apellant, alli pancration.*

(30) Podróznik ochładza. Zażyty w pokarmie albo przyłożony rozpedza nabrzmiałości, sok zaś gotowanego otwiera żołądek. Pomaga wątrobie, nerkom i żołądkowi. Odgotowany w occie uśmierza bóle przy puszczaniu uryny. Z miodem do picia leczy żółtaczkę, gdy przytem febry niema. Wzmacnia pęcherz. Odgotowany w wodzie tak dalece jest pomocnym w czyszczeniach kobiet, iż umarły płód wypędza. Magowie dodają, że ludzie pomaszczeni sokiem całej rośliny z oliwą, stają się ulubieńszymi i wszystko łatwiej pozyskują. Niektórzy nazywają tę roślinę dla jej szczególnych skutków lekarskich chreston, inni pankration (J. Ł u k a s z e w i c z).

(42) *Utilissimus stomacho cibus asparagi traduntur. Cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutunt: iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris et spinae doloribus, intestinorumque vitis prosunt, vino cum coquantur addito. Ad lumborum et renum dolores, semen trium obolorum*

pondere, pari cumini bibitur... Radix quoque, plurimorum praedicatione, trita, et ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum et renum dolores sedat. Quidam et ad vulvae dolorem radicem cum vino dulci propinant.

(42) Mówią, że szparag jest w pokarmie bardzo zdrowym dla żołądka. Przydawszy do niego kminku rozpędza wzdęcia żołądka i rżnięcie w kiszkaach: sprawiają one (szparagi) także klarowność oczu. Brzuch łagodnie zmiękczają. Gotowane z winem pomagają na bóle piersi i kości pacierzowej, tudzież na dolegliwości w wnętrznościach. Na bóle łądźwi i nerek zażywa się po trzy obole nasienia, i takąż dozą kminku... Największa część lekarzy zaleca także korzeń, twierdząc, iż starty i z winem białem pity, ściąga kamień i uśmierza bóle łądźwi i nerek. Niektórzy dają także pić korzeń z winem słodkiem na bóle macicy (J. Łukasze w i c z).

(48) (*Ocimum*) [...] *Illitum capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto: item oculorum epiphoris impositum ex vino. Stomacho quoque utile, inflationes et ructum ex aceto dissolvere sumtum. Alvum sistere impositum, urinam ciere. Sic et morbo regio et hydropicis prodesse. Choleras eo et distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam coeliacis Philistion dediti et coctum dysentericis, et colicis Pistonicus. Aliqui et in tenesmo, et sanguinem exscreantibus, in vino: duritia quoque praecordiorum. Illinatur mammis, exstinguitque lactis proventum...*

(48) (Bazylika) [...] przykładana z olejkiem różanym, mirtowym, albo z octem uśmierza bóle głowy, a z winem cieczenie z oczu. Że służy żołądkowi a z octem zażyte uwalnia od wzdymań i odbijania. Że przykładane wstrzymuje biegunkę i urynę pędzi. Że w ten sposób jest także pomocnem na żółtaczkę i wodną puchlinę. Że cholere i wilgoć flegmistą z żołądka ściąga. Filistyon dawał je tedy także chorym na zatwardzenie, a Pistonikus używał go gotowanego w biegunkach i kolkach. Niektórzy dają je w daremnych sileniach się na stolcu i w wyrzucaniu krwi, z winem: także w zatwardzeniu wewnętrznej błony poprzecznej. Przykłada się na piersi kobiece i zmniejsza napływ mleka... (J. Łukasze w i c z).

(50) (*Nasturtium*) [...] *Lienem ex vino potum, vel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie jejuni sumant. Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit: efficacius addito mentastro. Prodest et contra suspiria et tussim, eum origano et vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino [...]*

(50) (Rzerzucha) [...] Na śledzionę dobry jest z winem albo z figą. Uśmierza kaszel, zażywając go codziennie naczczo. Nasienie z winem zażyte wypędza wszelkie robaki z wnętrzności, a skuteczniej jeszcze dodawszy do niego mięty dzikiej. Dobrem jest także z macierzą i winem słodkiem na dychawiczność i kaszel. Na bóle piersi ugotowane w mleku kozim [...] (J. Łukasze w i c z)

(52) (*Mentastrum silvestris*) [...] *Potum feminas purgat a partu, sed partus necat. Ruptis, convulsis, sed parcius: orthopnoicis, torminibus, cholericis, efficacissimum: item lumbis, podagris impositum [...] In regio morbo bibitur. Strumis illinitur [...]*

(52) (Dzika mięta) [...] Pite czyści kobiety po położu, ale zabija płód. Dobrem jest na części złamane lub wywichnione, ale musi być oszczędniej użyte. W ciężkim oddechu, w rznięciach brzucha i cholerze jest bardzo skuteczne, toż samo przyłożone w bólach lędźwi i w podagrze [...] Pije się w żółtaczce. Przykłada się na gruczoły [...] (J. Łukasze-wicz).

(60) *Ligusticum (aliqui panacem vocant) stomacho utile est. Item convulsionibus et inflationibus. Sunt et qui cunilam bubulam appellaverint, ut diximus, falso.*

(60) Labszczyk (inni zowią panax) pożyteczny jest także na żołądek. Także na kurcze i wzdęcia. Niektórzy, jak to już powiedziałem, nazwali tę roślinę fałszywie cunila bubula (J. Łukasze-wicz).

(73) (*Anisum*) [...] *Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle et hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cum melle sumtum melius [...] Potum somnum concitat: calculos pellit, vomices cohibet et praecordiorum tumores. Et pectorum vitiis, nervis quoque, quibus succinctum est corpus, utilissimum. Prodest et capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius ventri et intestinis putavit: ideo dysentericis et in tenesmo datur tostum. Dieuches et ad lumborum dolores succo usus est. Semen hydropicis et coeliacis dedit tritum cum menta. Ewenor radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum apio, item vulvarum dolori, deditque bibendum cum onetho parturientibus [...]*

(73) (Anyż) [...] Z wodą przykładany niszczy polipy w nosie. Z miodem i hyzopem w occie do płókania w gardle używany, lecz skwinacye. W uszy wlewa się z olejkiem różanym. Prażony czyści piersi z flegmy, ale lepiej jeszcze zażywany z miodem [...] Zażyty sprawia sen, ściąga kamienie, odwraca womity i nabrzmiałości poprzecznej błony wewnętrznej. Jest także bardzo pożyteczny na choroby piersi i nerwów, które ciało otaczają (błon). W bólach głowy dobrze jest także skrapiać ją sokiem anyżu gotowanego w oliwie. Mniemają, że nic nie ma użyteczniejszego dla żołądka i wnętrzości, dlatego też daje się prażony w dysenteriach i w daremnym sileniu się na stolcu [...] Dieuches używał na ból lędźwi soku. Nasienie starte z miętą dawał chorym na wodną puchlinę i biegunkę. Ewenor korzeń na nerki. Dalion, biegły botanik przykładał kobietom rodzącym plastry z anyżu i pietruszki, toż samo na bóle macic, za napój zaś dawał go rodzącym z anyżem [...] (J. Łukasze-wicz).

(74) *Anethum quoque ructus movet, et tormina sedat. Alvum sistit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet semen fervens olfactum. Sumtum ex aqua, sedat cruditates. Cinis ejus uvam in faucibus levat [...].*

(74) Kopr wznieca także odbijanie i uśmierza rżnięcia w brzuchu. Wstrzymuje biegunkę. Na płynienie z oczu przykładają się korzenie z wodą, lub winem. Nasienie gorące wachając je, uspokaja łkanie. Zażyte w wodzie pomaga na niestrawność. Popiół z kopru zawściąga czopki krtaniowe [...] (J. Łukasiewicz).

(76) (*Papaver*) [...] *Papaveris vero largus densatur et in pastillos tritus in umbra siccatur, non vi soporifera modo, verum si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnos: opion vocant [...]. Experimentum opii est primum in odore, sincerum enim perpeti non est, mox in lucernis, ut pura luceat flamma, et ut extinctum demum oleat: quae in fucato non eveniunt. Accenditur quoque difficilium et crebro extinguitur. Est sinceri experimentum et in aqua, quoniam in nubila innatat: fictum in pustulas coit [...].*

(76) (Mak) [...] Sok maku obficie wypływający, zgęstwiony trze się, formuje w konfekt aptekarski i suszy na słońcu, nie tylko zaś ma siłę usypiającą, ale nawet zażywszy go w większej ilości, zabija przez sen ciągły, zowią go opion [...] Dobre opium poznaje się naprzód po zapachu, albowiem zapachu prawdziwego opium nie można znieść, potem po zapaleniu, powinno czysty płomień wydawać i dopiero po zgaśnięciu pachnieć, co się w fałszowanym nie zdarza, to zapala się trudniej i gaśnie też często. Prawdziwe opium doświadcza się także w wodzie, albowiem jak chmurka na wodzie pływa: fałszywe zaś zsiada się w pęcherzyki [...] (J. Łukasiewicz).

(81) *Est et porcilaca, quam peplin vocant, non multum sativa efficacior: cujus memorabiles usus traduntur [...]. Resistit et aquarum vitiiis, capitis dolori, hulceribusque, in vino tusa et imposita. Reliqua hulcera commanducata cum melle sanat. Sic et infantium cerebro imponitur, umbilicoque prociduo. In epiphoris vero omnium, fronti temporibusque cum polenta. Sed ipsis oculis e lacte et melle. Eadem si procidant oculi, foliis tritis cum corticibus fabae. Pustulis cum polenta et sale, et aceto. Hulcera oris tumoremque gingivarum commanducata cruda sedat, item dentium dolores. Tonsillarum hulcera, succus decoctae [...]. Vomitiones sistit. Dysenteriae et vomitibus estur ex aceto, vel bibitur cum cumino [...].*

(81) Znajduje się także portulaka, którą peplis zowią i która nie wiele jest skuteczniejszą od ogrodowej, przytaczają następujące uwagi godne skutki jej [...] Dobrą jest także na zepsute wody, bóle głowy i wrzody, starta w winie i przykładana. Zażywana z miodem goi wszelkie inne gatunki wrzodów. Tak też przykładają się na głowę dzieci i oraz gdy im pępek wychodzi. Na cieczenie z oczu przykładają się wszystkim osobom na czoło i skronie z kaszą. Na same oczy z mlekiem i miodem. Gdy oczy na wierzch wychodzą używa się liści startych z łupinami od

grochu białego. Na krostki przykłada się z kaszą, solą i octem. Jedzona surowo uśmierza wrzody w ustach i nabrzmiałości toż samo ból zębów. Na zjątrzenie gruczołów krtaniowych używa się sok ugotowanej [...] Womity uśmierza. Na dyssenterią i wrzody wewnętrzne jada się z octem albo zażywa z kminkiem (J. Łukasze wicz).

(82) *Coriandrum inter silvestria non invenitur [...] Hulcera quoque, quae serpunt, sanat cum melle vel uva passa: item testes, ambusta carbunculos, aures, cum lacte mulieris epiphoras oculorum, ventris et intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur et in cholera cum ruta [...].*

(82) Kolędra nie znajduje się pomiędzy dzikimi roślinami [...] Z miodem, albo rodzenkami goi także wrzody, które się rozszerzają, podobnież jądra, oparzelizny, karbunkuły i bóle uszu, z mlekiem kobiecem uśmierza cieczenie z oczu, nasienie jej z wodą pite służy przeciw fluxyom brzucha i wnętrzości (biegunkom). W choleryze zażywa się z rutą [...] (J. Łukasze wicz).

(83) *Artiplex et silvestre et sativum est [...] Item ignem sacrum, cum melle, aceto utroque, similiter podagras. Ungues scabros detrahere dicitur sine hulcere. Sunt qui et morbo regio dent semen ejus cum melle, arterias et tonsillas nitro addito perfrient, alvum moveant: cocto vel per se, vel cum malva aut lenticula, concitantes vomitiones [...].*

(83) Lebioda jest dzika i ogrodowa [...] Tenże sam (Licus Neapolitanus) używa jej na róże z miodem, octem i saletrą, podobnież na podagry. Mówią, że paznogie chropawe ściąga bez wrzodów. Niektórzy dają nasienie jej z miodem na żółtaczkę, przydawszy saletry nacierają niem arterye i gruczoły krtaniowe i używają do poruszenia żołądka: na wzniesienie womitów używają tej rośliny samej albo z śladem i soczewicą [...] (J. Łukasze wicz).

(84) *E contrario in magnis laudibus malva est utraque et sativa et silvestris [...] Hulcera manantia in capite sanant in urina putrefactae, lichenas et hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis et dentium mobilitates [...] Tusim in lacte cocta et sorbitionis modo sumta quinis diebus emendat [...] Althaeae in omnibus supra dictis efficacior radix: praecipue convulsis ruptisque. Cocta in aqua alvum sistit. Ex vino albo strumas, et parotidas et mammarum inflammationes, et panos in vino folia decocta et illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosae tussi citissime medentur.*

(84) Przeciwnie obydwie gatunki ślazu ogrodowy i dziki, bardzo są zachwalane [...] Zgnojone w urynie ślazu goją ciekące wrzody na głowie, z miodem liszaje i wrzody w ustach. Korzeń gotowany służy przeciw otrębom na głowie i na utwierdzanie zębów [...] Gotowany w mleku i za zupę jedzony uspokaja w pięciu dniach kaszel [...] Kozeń ślazu dzikiego jest jeszcze skuteczniejszym w wszystkich wyżej wymienionych przypadkach: szczególnież w wywichnieniach i złamaniach. Gotowany

w wodzie wstrzymuje biegunkę, Gotowany w winie białem goi gruczoły, liście w winie gotowane i przykładane pomaga na wrzody poduszne, zapalenie piersi niewieścich i na nabrzmiałości. Toż samo ususzone i w mleku ugotowane leczy w krótkim bardzo czasie chociaż by też najniebezpieczniejsze kaszle (J. Łukaszewicz).

(86) (*Lapathum sativum*) [...] *Sed sativum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice lichenas et lepras curant. In vino vero decocta, strumas, et parotidas, et calculos. Pota vino et lienes illita, caeliacos aequae, et dysentericos, et tenesmos. Ad eademque omnia efficacius jus lapathi: et ructus facit, et urinam ciet, et caliginem oculorum discutit: item pruritus corporis, in folia balienarum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat et commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit alvum: folia solvunt [...]*

(86) (Szczaw ogrodowy) [...] Ogrodowy szczaw przykładają na czoło, gdy z oczu ciecze. Korzeniem leczą liszaje i trędy. W winie zaś gotowany leczy gruczoły, wrzody poduszne i kamień. Zażywany w winie, albo przykładany, leczy choroby śledziony, biegunkę, dysenterię i daremne silenie się na stolcach. W wszystkich tych chorobach skuteczniejszą jest zupa ze szczawiu: wznieca odbijanie, pędzi urynę, rozpędza zaćmienie oczu: służy także przeciw świerzbieniu ciała, wrzuciwszy go w wanny od kąpieli, albo też potarłszy się nim przed kąpielą, ale bez oliwy. Korzeń żuty wzmacnia także zęby. Tenże sam gotowany w winie wstrzymuje biegunkę, liście otwiera żołądek [...] (J. Łukaszewicz).

(87) *Sinapi, cujus in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublime vis feratur, judicavit, quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret [...] Ad dentium dolorem manditur, ad uvam gargarizatur cum aceto et melle. Stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque [...] Veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, et in quacunque parte corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat pustulas faciendo [...] Utuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriasis, lithanicos, opithotonicos [...]*

(87) Gorczycę, której w opisie ogrodowych roślin przytoczyłem trzy gatunki, uważał P it a g o r a s za najpierwszą pomiędzy temi roślinami, których siła w górę działa, albowiem żadna nie przeciska się tak do nosa i głowy [...] Na ból zębów jada się, na czopek płócze się gardło z octem i miodem. Pomocną jest na wszelkie dolegliwości w żołądku i płucach [...] Przykładana na bóle piersi, lędźwi, ud, ramion i na jakiegokolwiek bądź części ciała, w których ból na wierzch wyciągnąć trzeba, leczy takowe przez własność swą gryzącą, robiąc pryszczę [...] Z czerwoną gliną używają gorczycy na łysienie, świerzby, trędy, choroby wszawce, parchy i na kołowatość szyi (J. Łukaszewicz).

(90) *Serpyllum a serpendo putant dictum [...] Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis, lethargicis, contra tormina, et urinae difficultates, anginas vomitiones, drachmis quatuor datur.*

Ex aqua bibitur et ad jocinerum desideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas exscreationes teritur in cyathis duobus aceti et mellis.

(90) Macierzanka ma podobno nazwisko od serpere (czołgać się) [...] Odgotowana w occie przykłada się z olejkiem różanym w bólach głowy, na skronie i czoło. Podobnie przykłada się szalonym i letargicznym, na rżnięcie w brzuchu, trudne mokrzeenie, ślinogorz i przeciw womitom daje się po cztery drachmy. W chorobach wątroby zażywa się z wodą. Na śledzionę dają się cztery obole liści z octem. Na płucie krwią trze się w dwóch cyathus octu i miodu (J. Łukasze w i c z).

(92) *Lini semen cum aliis quidem in usu est, et per se mulierum cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adjuvat. Epiphoras cum thure et aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle, aut adipe, aut cera: stomachi solutiones inspersum polentae modo: anginas in aqua et oleo decoctum, et cum aniso illitum. Torretur, ut alvum sistat. Coeliacis et dysentericis imponitur ex aceto. Ad jocineris dolores estur cum uva passa. Ad phthisim utilissime e semine fiunt ecligmata. Musculorum, nervorum, articulorum, cervicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro, aut sale, aut cinere additis [...]*

(92) Nasienie lniane używa się wprawdzie z innymi tylko rzeczami, ale i samo przez się wygładza skórę na twarzy niewiast. Sok zaostrza wzrok. Z kadzidłem i wodą, albo z mirą i winem, uśmierza płynienie z oczu, z tłuszczem zaś albo z woskiem goi wrzody poduszne. Posypane jak kasza leczy słabość żołądka, odgotowane w wodzie i oleju, przykładane z anyżem leczy ślinogorz. Na wstrzymanie laxy praży się. Chorym na biegunkę i dysenterią przykłada się z octem. Na bóle wątroby jada się z rodzenkami. Na suchoty najpożyteczniejsze jest robić z nasienia kompozycją lekarską ekligma. Mąka z nasienia, przydawszy do niej saletry, albo soli, lub też popiołu miękczy stwardniałości muszkułów, nerwów, stawów i karku, oraz zmniejsza sprężystość błon mózgowych [...] (J. Łukasze w i c z).

Liber XXI.

(73) *Et rosa adstringit, refrigerat. Usus ejus dividitur in folia, et flores, et capita [...] Usus succi ad aures, oris hulcera, gingivas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vulvas, sedis vitia, capitis dolores [...] Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca potus: et sanguinis exscreationes [...] Folia quidem vitiis stomachi, rosionibus et vitiis ventris, et intestinorum, et praecordiis utilissima, vel illita [...]*

(73) Róża ściągą i chłodzi. Pożyteczną jest trojakim sposobem, liściami, kwiatami i pączkami [...] Sok różowy używa się na uszy, wrzody w ustach, na dziąsła, gruczoły krtaniowe, do gargaryzowania, na żołądek, macice, na wady pośladka i na bóle głowy [...] Pity z octem winnym zatrzymuje upławy kobiet. zwłaszcza białe: toż samo wyrzucanie krwi [...]

Liście, nawet przykładane tylko, pomocnem jest bardzo na choroby żołądka, rżnięcia i bóle dolnego brzucha i wnętrzości [...] (J. Łukasze-wicz).

(93) *Leucanthemum suspiriosis medetur duabus partibus aceti permixtum. Sampsuchum sive amaracum in Cypro laudatissimum et odoratissimum, scorpionibus adversatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum... Succus decocti tormina discutit. Et urinis et hydropicis utile. Movet et aridum sternutamenta. Fit ex eo et oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaricinum, et ad excalfaciendos molliendosque nervos: et vulvas calfacit. Et folia sugillatis cum melle, et luxatis cum cera prosunt.*

(93) Roślina leucanthemum z dwiema częściami octu pomieszana leczy dychawiczność. Sampsuchum czyli amaracum (majeran) jest najlepszy i najwonnejszy na Cyprze, przykładany z octem i solą jest lekarstwem przeciw ukłóciu szkorpionów. Przykładany pomaga także bardzo w czyszczeniach miesięcznych. Sok gotowanego rozpędza rżnięcia brzucha. Pędzi urynę i użytecznym jest dla opuchłych. Suchy wznieca także kichanie. Robią z niego olejek, który sampsuchinum, albo amaricinum zowią, na ogrzewanie i miękczenie nerw, rozgrzewa także macice. Liście z miodem pomagają na siności, a z woskiem na wywichnienia (J. Łukasze-wicz).

(94) [...] *Prosunt anemonae capitis doloribus et inflammationibus, vulvis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient cum ptisana sumtae, aut vellere appositae. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat: decocta oculorum epiphoras, et cicatrices...*

(94) [...] Zawilce pomocne są na bóle głowy, zapalenia, macice kobiet i na pomnożenie mleka. Zażyte z ptyzanną, albo z wełną przykładane pędzą miesięczkę. Korzeń żuty ściąga flegmę, leczy zęby: dobrym jest na płynienie z oczu i blizny (J. Łukasze-wicz).

(99) *Et vincapervinca sive chamaedaphne, arida tusa hydripicis datur in aqua, cochlearii mensura, celerrimeque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa vino, tumores siccant. Auribus succo medetur. Alvinis imposita multum prodesse dicitur.*

(99) Vincapervinca (barwinek) albo chamaedaphne ususzona i starta daje się w wodzie po łyżce opuchłym, z których potem natychmiast woda odchodzi. Tenże sam upieczony w popiele i zwilżony winem osusza nabrzmiałości. Sok leczy uszy. Przykładany w biegunce ma bardzo pomagać (J. Łukasze-wicz).

Lib er XXII

(9) *Ex his eryngion candidam nostri centum capita vocant [...] Sed in medico usu praeter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, stomacho, jocineri, praecordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stran-*

guriae, opisthotonicis spasms, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, sive subsident, sive abundant, vulvarumque omnibus vitiis [...] Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnos, sanat cum axungia salsa et cerato: item fracturas [...]

(9) Biały eryngion (mikołajek) zowią nasi stugłowym [...] W użyciu lekarskiem prócz wymienionych wyżej przypadków, służy na wzdęcia, rznięcia brzucha, choroby serca, na żołądek, wątrobę, na piersi z miodem pitym, na śledzionę z posca. Z miodem pitym dobrym jest także na nerki, na trudności uryny, na kurcze opistotoniczne, na lędźwie, w suchotach, w chorobach kaducznych, w miesięcznych czyszczeniach kobiet, tak kiedy się te zatrzymają, jakoteż za nadto obficie płyną, i w ogólności na wszelkie choroby maciczne [...] Z sadłem solonem i maścią woskową goi wołe u gardła, wrzody poduszne, gruczoły, odstające od kości ciało, toż samo złamane członki [...] (J. Łukasze-wicz).

(15) (*Urtica*) [...] *Condidit laudes ejus Phaniass physicus, utilissimam cibis coctam conductamve professus arteriae, tussi, ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere alvum: cum ptisana pectus purgare, mulierumque menses: cum sale, hulcera quae serpent cohibere. Succus quoque in usu est [...]*

(15) (Pokrzywa) [...] Naturalista Faniasz pisał jej pochwały: mówi on, że pokrzywa gotowana i za potrawę jedzona służy bardzo kanałowi odchodowemu, toż samo na kaszel, na fluxye brzucha, żołądek, guzy, wrzody poduszne i odmrożenia, że gotowana z olejem pobudza pot, a z muszlami stolec, że z ptyzanną czyści piersi i ułatwia czyszczenia miesięczne kobiet, że z solą nie dozwala się szerzyć wrzodom kancerowatym. Sok jej używa się także [...] (J. Łukasze-wicz).

(26) *Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthemon, quoniam vere floreat: alii chamaemelon, quoniam odorem mali habeat [...]* *Pellit mortuos partus: item menstrua in potu, et urinam calculosque. Inflationes, jocinerum vitia, bilem suffusam, aegilopia commanducata, hulceram eruptiones manantes sanat [...]*

(26) Roślinę anthemis (rumianek) obsypuje Asklepiades wielu pochwałami. Niektórzy zowią ją leucanthemis inni leucanthemus, inni eranthemos, ponieważ podczas wiosny kwitnie, inni chamaemelon, ponieważ ma zapach jabłka [...] Wypędza płód umarły, w napoju ułatwia także miesięczki, pędzi urynę i kamienie. Dobrą jest na wzdęcia, choroby wątroby, żółtaczkę, żuta na fistuły w oku i leczy wyrzynanie się ciekących wrzodów [...] (J. Łukasze-wicz).

(38) *Scandix quoque in olera silvestri a Graecis ponitur, ut Opion et Erastistratus tradunt. Item decocta alvum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, urinas ciet. Decoctae succus prodest stomacho, jocineri, renibus, vesicae [...]*

(38) Roślinę *scandix* (trebulka) kładą także Grecy, jak *O pion* i *Erazystatus* powiadają, pomiędzy dzikie, kuchenne rośliny. Gotowana zatrzymuje biegunkę. Nasienie z octem uśmierza natychmiast czkawkę. Przykłada się na oparzelizny, pędzi urynę. Sok odgotowanej pomocnym jest na żołądek, wątrobę, nerki, pęcherz [...] (J. Łukasze-wicz).

Lib er XXIV

(9) *Fagi folia manducantur in gingivarum labiorumque vitis. Calculis glandis fagineae cinis illinitur: item cum melle alopecii.*

(9) Liście buku żują w chorobach dziąseł i warg. Popiół z żołądki buku przykłada się w bólach kamienia, także na łysiny z miodem (J. Łukasze-wicz).

Lib er XXVI

(49) [...] *Ad calculos quidam vettonicam et verbenacam et millefolium aequis portionibus, ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti et discamno certum est. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino: hoc et enterocelicis dari atque illini, utilissimum est. Xiphii quoque radix superior urinam ciet infantibus. Enterocelitis datur ex aqua et illinitur vesicae vitii. Peucedani succus infantium ramici: et umbilicis eminentibus psyllion illinitur. Urinam ciet anagallides acorique radices decoctum, vel ipsa trita potaque: et omnia vesicae vitia sanat. Et calculos herba et radix cotyledonis. Itemque genitalium inflammationem omnem, pari pondere caulis, et seminis, et myrrhae. Ebulum teneris cum foliis tritum: ex vino potum, calculos pellit: impositum testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris et vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci, et ad stranguriam. Dolores vesicae sedat ex vino nymphaeae heracline radix.*

(49) W chorobach pęcherza, na kamienie, w najcięższych bólach, pomaga jak powiedziałem, *polemonia* (wielosił). [...] Na kamienie radzą niektórzy jako szczególne lekarstwo zażywać roślinę bukwy, *verbenaca* i *millefolium*, w równych porcjach z wodą. Pewną też rzeczą jest, że trudność moczenia leczą dyptamem. Także *quinquefolium* wygotowanem do trzeciej części w winie: to przykładać na kiłę macharzyny jest także bardzo użyteczne. Część wierzchnia korzenia *xiphium* (mieczyk) pędzi także urynę dzieciom. Na kiłę macharzyny daje się z wodą, na choroby pęcherza przykłada się. Sok *peucedanum* (pie-przyniec) używa się na kiły dzieci, a na pępki wystające przykłada się *psyllion* (psi len). Urynę pobudzają *anagallis* (kurzyślep) dekokt z korzenia *acorus* (kalmus) albo sam korzeń starty i zażywany: leczy on wszelkie choroby pęcherza. Roślina i korzeń *cotyledon* (rozłóg) służy

przeciw kamieniom. Także przeciw wszelkiemu zapaleniu części rodzajnych, biorąc w równej części lodygę, nasienie i mirę. Roślina *ebulum* (held) z delikatnymi liśćmi starta i z winem zażywana ściąga kamienie, przykładana leczy jądra. Także *erigeron* (przymiotnik) z proszkiem karczidła i winem słodkiem leczy zapalenia jąder. Korzeń *symphytum* (żywokost) przykładany odwraca kiły macharzyny: *hypocisthis* (podrost) biały leczy wrzody, toczące części rodzajne. *Artemonia* (bylica) daje się także z winem słodkiem na kamienie i trudność moczenia. Korzeń rośliny *nympha heraclia* (grzybień) z winem uśmierza bóle pęcherza (J. Łukasze-wicz).

Wybór, w którym dokonaliśmy przeglądu roślin leczniczych i zagadnień ziołolecznictwa obowiązujących w I wieku najodpowiedniej będzie zamknąć cytatem samego K. Pliniusza Starszego z księgi XXV/5: „*Inde et plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, a quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiam calcatas prodesse*” * [...] Jedni opisali rośliny wyrazami, drudzy nie oznaczyli nawet ich kształtu i wymieniają gołe tylko nazwiska, ponieważ zdawało im się byź dostatecznym wskazanie ich sił i skutków dla chcących szukać roślin. Nie trudno też jest poznać je. Wyjąwszy bardzo małą liczbę miałem szczęście oglądać resztę pod przewodnictwem Antoniusza Kastora, który w sztuce tej za wieku naszego bardzo był sławny: oglądałem jego ogródek, w którym największą część roślin hodował: a mając przeszło sto lat wieku nie doznawał żadnej dolegliwości ciała, ani też pamięci jego i sił wiek nie osłabił. Nic bardziej nie szanowano w starożytności nad znajomość roślin (J. Łukasze-wicz).

PIŚMIENICTWO

1. C. Plinii Secundi: *Historiae Naturalis, libri XXXVII, ad editionem Joannis Harduini, Posnaniae. Typis J. Łukaszewicij (1845). MDCCCXXXV. Biblioteka Klasyków Łacińskich na polski język przełożonych, wydana przez Edwarda hr. Raczyńskiego. W Poznaniu w księgarni i drukarni J. Łukaszewicza. MDCCCXXXV. K. Pliniusza Starszego *Historii Naturalnej ksiąg XXXVII, przełożonej na język polski przez Józefa Łukaszewicza. Poznań, w księgarni i drukarni J. Łukaszewicza. MDCCCXXXV. Biblioteka Klasyków Łacińskich p. w.**
2. Pliniusz *Historia Naturalna (Wybór). Przekład i komentarz Ireny i Tadeusza Zawadzkich. Biblioteka Narodowa. Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich. Seria II, Nr 128, Wrocław 1961.*

* [...] Ztąd też, jak sądzę, mniema wielu, że siła roślin wszystko sprawić może, ale że siły wielu jeszcze nie znamy: do liczby tych należy Herofilus, sławny lekarz, który, jak mówią, powiedział, że niektóre rośliny, nawet przypadkiem tylko nadępnęte pomagają (J. Łukasze-wicz).

3. *Dioscoride De materia medica* (texte grec.) éd. M. Wellmann, Berlin, Weidmann, 3 vol. 1906—1914.
4. *Pedanii Dioscoridis Anazarbei De Materia Medica Libri Quinque*. Ad fidem Codicum Manuscriptorum, editionis Aldinae Principis usquequaque neglectae, et interpretum priscorum textum recensuit, varias addidit lectiones, interpretationem emendavit, commentario illustravit Curtius Sprengel, Med. et Phil. Doctor, illius et rei herbariae prof. in Universit. Halensi, Regionum Ordinum Aquilae Rubrae, Stellae Polaris et Leonis Belgici Eques etc. Prostat in Officina Libraria Car. Cnoblochii, Lipsiae 1829.
Medicorum Graecorum Opera quae exstant. Editionem curavit D. Carolus Gottlob Kühn, Professor Physiologiae et Pathologiae in Literarum Universitate Lipsiensi Publicus Ordinarius etc. Vol. XXV. continens Pedanium Dioscoridem Anazarbeum. Prostat in Officina Libraria Car. Cnoblochii, Lipsiae 1829.
5. *Pedanii Dioscoridis Anazarbei Tomus Secundus. Libri: Peri deleterion, iobolon kai euporiston spurii. Commentarius in Dioscoridem*. Edidit, interpretatus est, commentariis in omnes Dioscoridi adscriptos libros indicibusque necessariis auxit Curtius Sprengel, Med. et Phil. Doctor, illius et rei herbariae prof. in Universit. Halensi, Regionum Ordinum Aquilae Rubrae, Stellae Polaris et Leonis Belgici Eques etc. Prostat in Officina Libraria Car. Cnoblochii, Lipsiae 1830.
Medicorum Graecorum Opera quae exstant. Editionem curavit D. Carolus Gottlob Kühn, Professor Physiologiae et Pathologiae in Literarum Universitate Lipsiensi Publicus Ordinarius etc. Vol. XXVI. continens Pedanium Dioscoridem Anazarbeum Tom. II. Prostat in Officina Libraria Car. Cnoblochii, Lipsiae 1830.
6. André J.: *Lexique des termes de botanique en latin. Études et commentaires XXIII*. éd. Librairie C. Klincksieck, Paris 1956.
7. Kumaniecki K.: *Historia Kultury Starożytniej Grecji i Rzymu*. Wyd. II. PWN, Warszawa 1965, str. 259—260.
8. Haeser H.: *Historia Medycyny. Przekład Dzieła Dra Haesera Lehrbuch der Geschichte der Medicin. 1867, przez Dra Med. Aleksandra Heinricha*. Tomu I-go zeszyt 1-szy. Biblioteka Umiejętności Lekarskich (Wydanie Redakcyi Gazety Lekarskiej), Warszawa w Drukarni Józefa Bergera przy ulicy Daniłowiczowskiej N. 619, 1871.
- *Historia Medycyny. Przekład dzieła prof. dr Haesera: Lehrbuch der Geschichte der Medicin. 1875 przez Dra Med. Aleksandra Heinricha*. Tom pierwszy. *Medycyna wieków starożytnych i średnich*. Warszawa. W Drukarni Gazety Lekarskiej, ulica Śto Krzyzka N. 1343 (nowy 9). Biblioteka Umiejętności Lekarskich. Wydanie Redakcyi Gazety Lekarskiej, 1876.
9. Haeser H.: *Lehrbuch der Geschichte der Medicin und der epidemischen Krankheiten*. Bd. I. *Geschichte der Medicin im Alterthum und Mittelalter*. Verl. Herman Dufft. Jena 1875.
10. Hegi G.: *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*. Bd. I—VII. Verl. J. F. Lehmanns, München 1908.
11. Madaus G.: *Lehrbuch der Biologischen Heilmittel*. Bd. I—III. Verl. Georg. Thieme, Leipzig 1938.
12. Kangiesser F.: *Die Etymologie der Phanerogamennomenclatur. Eine Erklärung der wissenschaftlichen, der deutschen, französischen, englischen und holländischen Pflanzennamen*. Verl. F. von Zezschwitz, Gera 1908.
13. *Słownik Grecko-Polski*. Tom I—IV. red. Zofia Abramowiczówna. PWN, Warszawa 1958—1965.

14. Słownik Łacińsko-Polski. Tom I—III, red. Marian Plezia. PWN, Warszawa 1959—1963.
15. Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B.: Rośliny Polskie. Wyd. III. PWN, Warszawa 1969.
16. Motyka J., Panycz T.: Rośliny lecznicze i przemysłowe w Polsce. Książnica Atlas, Lwów 1936.
17. Nowiński M.: Rośliny lecznicze flory Polskiej. PWN, Poznań 1959.
18. Zielińska R.: Polskie i łacińskie nazwy krajowych roślin leczniczych. PZWL, Warszawa 1957.
19. Farmakopea Polska IV. PZWL, Warszawa 1965.
20. Grzycki S.: Z zagadnień dermatologii i dermatoterapii u K. Pliniusza Starszego w I wieku. Ann. Univ. M. Curie-Skłodowska, Sec. D, 23, 339—356, 1968.
21. Grzycki S.: Anatomia porównawcza człowieka i zwierząt w Historii naturalnej K. Pliniusza Starszego w I wieku. Ann. Univ. M. Curie-Skłodowska, Sec. D, 24, 431—452, 1969.
22. Kreiner J.: Słownik etymologiczny łacińskich nazw i terminów używanych w biologii oraz medycynie. Wyd. II. Pol. Akad. Nauk. Komisja Słownictwa Biologicznego. Ossolineum, Wrocław 1963.
23. Podbielkowski Z.: Słownik roślin użytkowych. Wyd. II. PWRiL, Warszawa 1966.

Otrzymano 20.IX.1970.

РЕЗЮМЕ

После просмотра лекарственных растений и проблем лечения лекарственными травами в I в.н.э. на основе *C. plinii Secundi Historiae Naturalis* (Lib. XX—XXVII) и *Pedanii Dioscoridis Anazarbei De Materia Medica* разработали только отечественные растения, применяемые при лечении до сих пор, а также виды, которые в настоящее время не применяются. Авторы на многочисленных примерах показывают настоящее состояние растительной фармакологии и ее динамику развития.

SUMMARY

After making the survey of medicinal plants and the discussion of the problems of phytotherapy in the first century A. D. the authors described, on the basis of *C. Plinii Secundi Historiae Naturalis* (Lib. XX—XXVII) and *Pedanii Dioscoridis Anazarbei De Materia Medica* only those home-grown plants which are still of medicinal use as well as the species which are not used in therapeutics now. They also gave many examples illustrating the state of plant pharmacognosy and pharmacodynamics at that time.

Papier druk. sat. III kl. 80 g
Annales UMCS Lublin 1970
800 + 60 egz. A-7

Format 70 × 100
Lub. Zakł. Graf. Lublin, Unicka 4
Manuskrypt otrzymano 7.I.1971

Druku str. 46
Zam. 53. 7.I.71
Data ukończenia 20.X.1971
